

رهیافتی اجتماعی به پدیده قمه‌زنی (مورد مطالعه شهرستان خمینی شهر)

میثم رضوان‌پور*

اصغر محمدی**

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی عوامل اجتماعی گرایش به قمه‌زنی که نه تنها مورد اعتراض بسیاری از صاحب‌نظران دینی و اجتماعی بوده بلکه در موارد قابل توجهی آسیب‌های مختلف اجتماعی و فرهنگی از قبیل دین‌گریزی، اضطراب و خشونت، تخریب چهره شیعیان در بین سایر مذاهب و... را به دنبال دارد، انجام شده است. جامعه آماری، از قمه‌زنان ساکن در خمینی شهر هستند که با استفاده از فرمول کوکران، حجم نمونه به تعداد ۲۶۰ نفر و به روش نمونه‌گیری گلوله برفی انتخاب شده‌اند. پرسش‌نامه محقق‌ساخته و روایی از سوی متخصصان تأیید و پایایی با میانگین آلفای کرونباخ ۰/۹۱۵ تأیید شد. در بررسی متغیرها از آمار توصیفی و در بررسی ارتباط بین متغیرها از آمار استنباطی (ضریب همبستگی پیرسون و آزمون t) استفاده شد. نتایج آزمون: بین فقدان شناخت از تعالیم دینی، وجود برخی از گروه‌های مرجع، تعصب به سنت‌های خانوادگی، سطح سواد، ارتباط با گروه همسالان و داشتن انگیزه‌های معنوی و گرایش به قمه‌زنی رابطه معناداری وجود دارد. بین پایگاه اقتصادی و اجتماعی با گرایش به قمه‌زنی ارتباط معنادار تأیید نگردید.

واژگان کلیدی: پایگاه اجتماعی، گروه مرجع، تعصبات قومی، سطح سواد، گروه همسالان.

مقدمه و بیان مسئله

دین و مذهب را می‌توان به‌عنوان یکی از مهم‌ترین و اساسی‌ترین نهادهایی دانست که بشر هیچ‌گاه بدون آن زیست نکرده و نه تنها جزو مهمی از حیات بشری بوده بلکه تأثیرات فراوانی در نحوه و نوع زندگی انسان‌ها داشته است به‌طوری‌که جامعه شناخته شده‌ای نیست که در آن شکلی از دین وجود نداشته باشد. تأثیر مذهب و مظاهر آن در حفظ و بقای نظام اجتماعی و نقش آن در تقویت همبستگی در میان اعضای جامعه باعث شده است تا بسیاری از عالمان اجتماعی به‌ویژه جامعه‌شناسان آن را به‌عنوان هسته محوری مطالعات خود قرار دهند (آزاد ارمکی و غیاثوند، ۱۳۸۱، ص ۲۹). دین از مؤلفه‌ها و ابعاد گوناگونی مثل باورها، عقاید، شناخت، مناسک، رفتارها و... تشکیل شده است. اما مناسک و رفتارهای دینی یکی از اساسی‌ترین ابعاد دین است و نقش مهمی در بازتولید باورها و اعتقادات دینی جوامع دارد.

دورکیم برای مشارکت دینی اهمیت زیادی قائل است. از نظر او دین فقط نظامی از باور داشت‌ها و مفاهیم نیست؛ زیرا که دین نظام کنش و دربرگیرنده مناسک عملی است (همیلتون، ۱۳۸۱، ص ۱۷۶). به‌طورکلی مشارکت دینی، به‌عنوان یکی از انواع مهم مشارکت و یکی از ابعاد اجتماعی دینداری به حساب می‌آید که عبارت است از حضور و مشارکت افراد در مراسم و مناسک دینی جمعی و سهم شدن در برخی از هزینه‌های این مراسم و مناسک دینی می‌باشد که به صورت داوطلبانه و آگاهانه در مکان‌هایی همچون هیئت‌های مذهبی، مساجد و منازل انجام می‌گیرد (غفاری و نیک‌بین صداقتی، ۱۳۹۱، ص ۹۱).

بررسی‌ها نشان می‌دهد با ظهور ادیان مختلف، جنبش‌ها و نهضت‌های متعددی یا در جهت اعتلا و تثبیت آن دین و یا در جهت منحرف کردن و جلوگیری از گسترش آن به وقوع پیوسته است. دین اسلام نیز به‌عنوان آخرین دین رسمی ظهور یافته در جهان از این قاعده مستثنی نیست و در طول سده‌های گذشته و به‌ویژه قرن اول هجری در درون خود جنبش‌های کوچک و بزرگی را تجربه کرده است. از آن جمله می‌توان به نهضت کربلا، در سال ۶۱ هجری قمری که در منطقه عراق عرب و تحت تأثیر شرایط فرهنگی، اجتماعی و به‌ویژه سیاسی آن زمان اتفاق افتاده، اشاره کرد. این جنبش به قدری دارای اثرات گسترده‌ای بود که توانست سرآغاز و سرلوحه حرکت شیعی در مبارزه با ظلم و ستم در سرتاسر دنیا گردد و از این رو امام حسین (علیه السلام) اسوه‌ای ماندگار در تاریخ آزادی‌خواهی و تحول‌خواهی شد. شیعیان هر ساله و در سالروز آن قیام (ماه محرم الحرام قمری) با برپایی مراسمات و انجام مناسک خاصی به مرور اهداف، ویژگی‌ها و وقایع اتفاق افتاده در آن نهضت پرداخته و از این طریق تلاش در زنده ماندن و انتقال مفاهیم این جنبش به نسل‌های بعدی دارند (رضوان‌پور، ۱۳۹۴، ص ۲).

قمه‌زنی مراسمی است که در برخی نقاط شیعه‌نشین به‌طور مثال در خمینی شهر اصفهان و از سوی برخی از عزاداران امام حسین (علیه السلام) در جریان واقعه کربلا انجام می‌شود. قمه‌زنان در صبح روز عاشورا با انجام مقدماتی مانند قرائت زیارت عاشورا و پوشیدن لباس‌های سفید (کفن) در مکان‌هایی به نام گذر گرد هم جمع شده و با شروع زدن قمه بر سر و طی مسافت‌هایی با سایر قمه‌زنان در گذرهای مختلف تشکیل یک دسته واحد قمه‌زنی را می‌دهند. این مراسم در مجموع حدود سه ساعت به طول می‌انجامد.

تداوم و استمرار قمه‌زنی از زمان به وجود آمدن آن موجب بحث میان متفکران اسلامی به‌ویژه علمای مذهب شیعه بوده است، تعداد کمی از علما اجازه انجام این عمل را داده و بسیاری دیگر آن را موجب وهن اسلام دانسته و تحریم کرده‌اند. در دهه‌های اخیر به خصوص از سال ۱۳۵۹ به دلایل مختلف از جمله: تخریب چهره شیعه در جهان، آثار و تبعات سوء پزشکی، اثرات روانی، عدم پذیرش فرهنگ عمومی و دلایل فقهی و شرعی، از سوی ولی فقیه و بسیاری از مراجع تقلید ارتکاب به قمه‌زنی حرام اعلام شده و رهبران نظام سیاسی کشور انجام آن را خلاف قانون و جرم به حساب می‌آورند.

هدف از این پژوهش آن است تا با بررسی علمی و پیمایشی در خصوص مسئله قمه‌زنی به‌عنوان یکی از مناسک بدعت‌گونه در مراسمات سوگواری قیام امام حسین (علیه السلام)، تصویری روشن از علل اجتماعی و فرهنگی در گرایش به آن بیان شود.

لذا پرسش اصلی آن است که عوامل اجتماعی مؤثر بر گرایش به قمه‌زنی در برخی عزاداران چیست؟

قمه چیست و قمه‌زنی چیست؟

قمه نام سلاحی است شبیه شمشیر؛ اما کوتاه‌تر و پهن‌تر بدون انحنای کجی و به هر کسی که با این سلاح در روز عاشورا سر خویش یا دیگران را مجروح می‌سازد «قمه‌زن»، و به این عمل «قمه‌زنی» می‌گویند (مسائلی، ۱۳۸۶، ص ۱۸).

قمه‌زنی مراسمی است که در بعضی شهرستان‌ها و بلاد شیعی و توسط برخی از عزاداران امام حسین (علیه السلام) اجرا می‌شود و در تاسی به شهید شدن سیدالشهداء (علیه السلام) و شهیدان کربلا و به‌عنوان اظهار آمادگی برای خون دادن و سر باختن در راه امام حسین (علیه السلام) انجام می‌گیرد شرکت‌کنندگان در این مراسم، صبح زود روز عاشورا، با پوشیدن لباس سفید و بلند و همچون کفن، به صورت دسته‌جمعی در مکان‌هایی به نام گذر گرد هم جمع شده و شروع به زدن قمه بر سر می‌کنند و با طی

مسافت‌هایی با سایر قمه‌زنان در گذرهای مختلف تشکیل یک دسته واحد قمه‌زنی را می‌نمایند. خون، از سر بر صورت و لباس سفید جاری می‌شود. بعضی هم برای قمه‌زنی نذر می‌کنند، برخی همچنین نذری را دربارهٔ کودکان خردسال انجام می‌دهند و بر سر آنان تیغ می‌زنند، تا از محل آن خون جاری گردد. این مراسم در مجموع حدود سه ساعت به طول می‌انجامد (دست‌پنهان، ۱۳۸۷، ص ۱۲). کسانی که می‌خواهند صبح روز عاشورا، قمه بزنند، در شب عاشورا قمه خود را تیز کرده و در جلسه عزاداری به نام «مشق قمه» شرکت می‌کنند و در صبح عاشورا بعد از نماز صبح سر برهنه، پا برهنه و کفن پوش قمه‌ها را در دست گرفته از پهنا به سر می‌زنند و با نوحه‌خوانی و گفتن «حیدر-حیدر» آماده قمه‌زنی می‌شوند. استاد قمه‌زن با زدن دو-سه ضربه سر افراد را مجروح ساخته و سپس آنها از پهناي قمه بر روی زخم زده و حسین-حسین می‌گویند، بعضی افراد نیز که خود توان قمه‌زدن را دارند به دلخواه خویش با ضرباتی سر خویش را مجروح ساخته و گاهی آنقدر قمه می‌زنند تا از هوش بروند (مسائلی، ۱۳۸۶، ص ۱۸).

تاریخچه قمه‌زنی

قمه‌زنی و بلند کردن طبل و شیپور از ارتودکس‌های قفقاز به ایران سرایت کرد و چون روحیه مردم برای پذیرش آن آمادگی داشت همچون برق در همه‌جا دوید (مطهری، ۱۳۶۸، ص ۱۵۴). در مورد منشأ اصلی و اولی قمه‌زنی، اقوال مختلفی وجود دارد؛ اما آنچه بیشتر از همه مستند و قابل اثبات است، این است که تیغ‌زنی و قمه‌زنی رسومی عاریتی هستند که از جانب ترک‌های آذربایجان به فارس‌ها و اعراب منتقل شده‌اند. بنابراین مراسم قمه‌زنی از خارج عراق به آن کشور وارد شده و ریشه عربی ندارد (دست‌پنهان، ۱۳۸۷، ص ۱۴). از نظر تاریخی، مسلم است که قمه‌زنی در ایران نیز تا پیش از صفویه هیچ‌گونه سابقه‌ای نداشته است و محور تردیدها در آن است که آیا در زمان صفویه به وجود آمده است و یا اینکه بعد از صفویه در زمان قاجاریه وارد شده و رواج یافته است؟ (همان، ص ۱۶).

از شاخصه‌های عزاداری در دوره قاجار، عمومیت یافتن رسم تیغ‌زنی و قمه‌زنی است؛ رسمی که البته پیش از آن هم مسبق به سابقه‌ای چند ساله بود؛ اما مشخصاً در این دوره گسترش و رواجی بی‌سابقه یافت.

بنجامن،^۱ سفیر کبیر آمریکا در ایران عهد ناصرالدین شاه، در توصیف مراسم قمه‌زنی در سفرنامه‌اش چنین می‌نویسد:

(سال ۱۸۸۴ م، من در تهران اقامت داشتم. دسته‌هایی در خیابان‌ها حرکت می‌کردند و احساسات

1. Benjamina.

تند و شدید بی سابقه‌ای از خود نشان می‌دادند... در این میان ناگهان جمعی سفیدپوش که کاردهایی در دست داشتند، پدیدار شدند که با هیجان زیاد کاردها را بالا برده و به سر خود می‌زدند و خون از سر آنها و از کاردهایی که در دست داشتند، فواره می‌زد و سر تا پایشان را سرخ کرده بود. واقعاً که منظره دلخراش و بسیار تأثرآوری بود که هرگز نمی‌توانم آن را از یاد ببرم» (همان، ص ۳۶).

اهمیت و ضرورت پژوهش

موضوع این مقاله بنا به دلایل ذیل دارای اهمیت است:

نخست: قمه‌زنی از دیدگاه خیل کثیری از صاحب‌نظران حوزه دینی و همچنین ولی فقیه و نظام اسلامی به‌عنوان نوعی بدعت در دین مطرح می‌شود.

دوم: پدیده مزبور آسیب‌های مختلف اجتماعی دیگری نظیر: دین‌گریزی، اضطراب، خشونت و نافرمانی مذهبی و مدنی را در پی دارد.

سوم: تأثیرات سوء داخلی این بدعت در معرفی مردم شهرستان خمینی شهر و استان اصفهان.

چهارم: تأثیرات سوء خارجی قمه‌زنی در نشان دادن چهره‌ای واژگون از شیعه به جهان.

پنجم: عوارض جسمانی و روحی که برای برخی از قمه‌زنان و خانواده‌های آنها به‌وجود آمده است.

ششم: قمه‌زنی به‌عنوان بدعتی در مذهب تشیع به یکی از ابزارهای دشمن برای اختلاف‌افکنی در جامعه اسلامی تبدیل شده و از این طریق به تضعیف جایگاه حاکم اسلامی و ولی فقیه و همچنین مرجعیت شیعه پرداخته می‌شود، و از طرفی چهره شیعه به‌عنوان مذهبی پرنفوذ و دارای قدرت برانگیختگی اجتماعی (مبارزه با ظلم و استکبارستیزی)، خشن و تروریست و مخالف روح لطیف انسانی معرفی می‌گردد.

هفتم: از منظر جامعه‌شناختی به دلیل کارکردهای منفی قمه‌زنی در حوزه داخلی و خارجی، این سنت اجتماعی و قومی یک سنت منفی به حساب می‌آید.

لذا بررسی‌های علمی در راستای شناخت قمه‌زنی و شیوه‌های عمل آن باعث روشن شدن زوایای پنهان این پدیده در راستای اقدام در جهت کاهش و حذف این بدعت دینی و مذهبی شده و از ضروریات حرکت صحیح و مقابله‌ای با دشمن خواهد بود که مانع از غافلگیری در لحظه‌های حساس می‌گردد.

با توجه به اینکه مناسک و رفتارهای دینی یکی از اساسی‌ترین ابعاد دین و به نوعی تجلی بیرونی دینداری در جامعه قلمداد می‌شود و بیش از سایر ابعاد دین اهمیت دارد، توجه بیشتری را

می‌طلبد. لذا با مدنظر گرفتن نکات بیان شده و همچنین با توجه به نقشی که مناسک و رفتارهای دینی در بازتولید اعتقادات و باورهای دینی جوامع به‌ویژه جامعه ایران دارد در این پژوهش تلاش شده است، از منظر جامعه‌شناختی گرایش به قمه‌زنی مورد بررسی قرار گیرد.

قمه‌زنی در شهرستان خمینی شهر

با توجه به اینکه شهرستان خمینی شهر از جمله شهرهایی است که هم‌زمان و ظاهراً با تأخیری اندک از ورود قمه‌زنی به ایران شروع به عمل قمه‌زنی نمودند، می‌توان تاریخ ورود قمه‌زنی به شهرستان خمینی شهر را با ورود این عمل به ایران مقارن دانست.

اقدام به عمل قمه‌زنی در سطح شهرستان خمینی شهر از دیرباز به‌عنوان یکی از رسومات عزاداری امام حسین (علیه‌السلام) متداول بوده و بسیاری از مردم نه از روی غرض بلکه از سر عشق و اعتقاد به اهل بیت (علیهم‌السلام) مرتکب این عمل می‌شده‌اند. ارتکاب به قمه‌زنی از گذشته تنها در صبح عاشورا و با مقدمات خاصی (خواندن زیارت عاشورا و...) انجام می‌شده و مدت زیادی نیست که به دلایل مختلف، قمه‌زنی در محلات دیگر شهرستان نیز رواج یافته است. همچنین در زمان‌هایی غیر از صبح عاشورا نیز این عمل صورت می‌پذیرد که از آن جمله می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۹ محرم، ۱۱ محرم، ۲۸ ماه صفر، ۱۹ ماه مبارک رمضان، ۲۱ ماه مبارک رمضان، شهادت

حضرت زهرا (علیها‌السلام) و حضرت زینب (علیها‌السلام).

ذکر این نکته ضروری است که پس از اعلام پیام امام خمینی (رحمته‌الله) و مقام معظم رهبری مبنی بر عدم ارتکاب به قمه‌زنی و همچنین فتوای برخی از علما و مراجع تقلید بر حرمت آن، تعداد زیادی از قمه‌زنان دست از این کار کشیده و عشق و علاقه خود را نسبت به امام حسین (علیه‌السلام) به شیوه‌های دیگر ابراز کردند. شعار معروف همه قمه‌زنان در شهرستان خمینی شهر «شاه حسین، حیدر» بوده که بر روی بیرق‌ها و پارچه نوشته‌های مختلف چاپ و در گذرها (گذر به محلی اطلاق می‌شود که در یک محله با نصب چارچوب‌های فلزی به‌طور دائمی احداث و در ایام ماه محرم روی آن پوش کشیده شده و داخل آن نیز تزئین می‌گردد، در شهرستان خمینی شهر محوریت عزاداری‌ها با گذرها می‌باشد) نصب می‌گردد. و گاه به‌وسیله شابلون بر روی دیوارها نوشته می‌شود.

برخی از اشعار نیز که اهداف و دلایل قمه‌زنی این افراد را نشان می‌دهد با شعار فوق (شاه حسین، حیدر) و کشیدن عکس قمه و خون تزئین شده و در معابر نصب می‌شود. از آن جمله می‌توان به اشعار زیر اشاره نمود؛

– سرشکستن را ز زینب با قمه آموختیم عشق بازی را ز پور فاطمه آموختیم.

- این کار کار عشق است ربطی به دین ندارد.
- هرچه بادا باد این مرام عاشقی ست.
- عشق را با رقص شمشیر و قمه آموختیم.
- داد فتوی عاشقان را سرشکستن جایز است چوب محمل شاهد این ابتکار زینب (ع) است.
- روی زمین پر همه‌مه، در دست جانبازان قمه، خون از سر و روی همه، از فرق تا پا می‌رود.
- زدن طبل و شیپور، پرچم‌های بزرگ سفید و قرمز رنگ، استفاده از بلندگوهای نصب شده در گذرها برای سردادن شعارها (حیدر)، راه‌اندازی اورژانس‌های خیابانی از طریق زدن چادرهای بزرگ (گذاشتن تخت و به‌کارگیری بهیار و دکتر در این رابطه که با وسایل اولیه امدادی از قبیل بخیه و... به مداوای قمه‌زنان می‌پردازند)، به‌کارگیری اتومبیل‌های باری (اکثراً وانت پیکان) به‌عنوان آمبولانس برای انتقال قمه‌زنانی که دچار ضعف بدنی می‌شوند، باز بودن و رایگان بودن حمام‌های عمومی محلات، نذورات فراوان مردمی و پخت انواع غذا (آش قمه‌زن) برای هیئت‌های قمه‌زنی از جمله اقدامات مردمی است که در این روز و به‌منظور پشتیبانی از قمه‌زنی به جهت اظهار ارادت به ساحت امام حسین (ع) صورت می‌پذیرد. جدول شماره یک به برخی از بسترهای اجتماعی مرتبط با قمه‌زنی و میزان تأثیرگذاری آنها در مراسم قمه‌زنی از نگاه قمه‌زنان اشاره دارد.

جدول ۱. توزیع فراوانی گویه‌های ترغیب و تشویق به قمه‌زنی (تعداد=۲۶۱)

جمع	بسیار زیاد	زیاد	کم	خیلی کم	اصلاً	جملات
۱۰۰	٪۱۱٫۲	٪۳۹٫۸	٪۲۵٫۵	٪۸٫۸	٪۱۴٫۷	فراهم بودن مکان (گذرها، خیابان‌ها و...) برای انجام مراسم قمه‌زنی
۱۰۰	٪۱۳٫۲	٪۳۵٫۶	٪۲۴٫۸	٪۱۱٫۲	٪۱۵٫۲	وجود قمه و وسایل مربوط به قمه‌زنی در خانه‌ها
۱۰۰	٪۶٫۹	٪۲۱٫۹	٪۳۲٫۴	٪۱۷٫۰	٪۲۱٫۹	وجود کارگاه‌ها برای خرید و فروش قمه و تیز کردن آن
۱۰۰	٪۱۳٫۵	٪۲۴٫۳	٪۲۹٫۹	٪۱۴٫۳	٪۱۷٫۹	سرویس‌دهی برخی مراکز عمومی نظیر حمام و اورژانس‌ها به قمه‌زنها
۱۰۰	٪۱۳٫۳	٪۲۷٫۳	٪۲۴٫۹	٪۱۳٫۳	٪۲۱٫۳	توزیع نذورات مردمی (مثل آش قمه‌زن، کفن و...)
۱۰۰	٪۱۶٫۰	٪۲۷٫۶	٪۲۲٫۰	٪۱۳٫۶	٪۲۰٫۸	جمعیت زیاد قمه‌زن در روز عاشورا
۱۰۰	٪۱۴٫۰	٪۲۶٫۴	٪۱۸٫۸	٪۱۴٫۰	٪۲۶٫۸	حضور گسترده مردم جهت تماشای مراسم قمه‌زنی
۱۰۰	٪۱۵٫۱	٪۳۰٫۶	٪۲۳٫۷	٪۱۵٫۱	٪۱۵٫۵	سخنرانی روحانیون در مساجد و حسینیه‌ها قبل از عاشورا
۱۰۰	٪۱۲٫۸	٪۲۲٫۲	٪۳۳٫۳	٪۱۳٫۶	٪۱۸٫۱	تبلیغات و تشویق برخی شبکه‌های ماهواره‌ای نظیر شبکه امام حسین <small>(ع)</small> به قمه‌زنی
۱۰۰	٪۱۶٫۲	٪۲۶٫۷	٪۲۵٫۵	٪۱۵٫۸	٪۱۵٫۸	برنامه‌ریزی مسئولان هیئت‌ها
۱۰۰	٪۱۸٫۳	٪۲۷٫۶	٪۲۴٫۴	٪۱۳٫۴	٪۱۶٫۳	حضور برخی روحانیون در دسته‌جات قمه‌زنی و قمه زدن ایشان

حضور حداکثری جوانان و نوجوانان نیز در مراسم قمه‌زنی از دیگر نکات قابل اشاره و مهم است. در جدول شماره ۲ مشاهده می‌شود که از بین پاسخ‌گویانی که سن شروع قمه‌زنی را اعلام کرده‌اند، بیشترین تعداد یعنی، ۳۷/۶٪ بین ۱۹ تا ۲۵ سالگی و کمترین تعداد یعنی ۰/۴٪ بعد از ۴۶ سالگی شروع به قمه‌زنی کرده‌اند.

جدول ۲. توزیع فراوانی پاسخ‌گویان برحسب سن شروع قمه‌زنی

سن شروع قمه‌زنی	فراوانی	درصد	درصد انباشته
کمتر از ۱۲ سالگی	۴۰	۱۵/۷	۱۵/۷
بین ۱۲ تا ۱۸ سالگی	۹۱	۳۵/۷	۵۱/۴
بین ۱۹ تا ۲۵ سالگی	۹۶	۳۷/۶	۸۹/۰
بین ۲۶ تا ۳۵ سالگی	۱۶	۶/۳	۹۵/۳
بین ۳۶ تا ۴۵ سالگی	۱۱	۳/۴	۹۹/۶
بیش از ۴۶ سالگی	۱	۰/۴	۱۰۰
کل	۲۵۵	۱۰۰	
بی‌پاسخ	۶		

در خمینی شهر در سه محل اصلی شهر: فروشان، خوزان و ورنوسفاداران قمه‌زنی به صورت گسترده و در سایر محلات به صورت محدود انجام می‌شود.

فروشان

یکی از محلات قدیمی شهرستان و شاید اولین محلی که در شهرستان خمینی شهر قمه‌زنی در آن شروع شد محله فروشان در بافت مرکزی شهرستان می‌باشد. در این محله که بیشترین آمار قمه‌زنی در صبح عاشورا مربوط به آن است، از دیر باز اعتقاد به اهل بیت علیهم‌السلام و عشق و علاقه به امام حسین علیه‌السلام اصلی‌ترین انگیزه قمه‌زنی بوده است. در میان افراد قمه‌زن این محل می‌توان چهره‌هایی را مشاهده نمود که در صفوف نماز جماعت و حتی نماز جمعه نیز حضور داشته و اگر بگوییم که بعضاً اهل نماز شب و تهجد نیز هستند گزاف نگفته‌ایم. برخی از ائمه جماعات و روحانیون این محل غیر از آنکه از مروجین این عمل بوده خود نیز با حضور در بین دسته‌های عزاداری اقدام به قمه‌زنی می‌نمایند. از دیگر ویژگی‌های قمه‌زنی در شهرستان خمینی شهر حضور افراد غریبه ساکن شهرها و استان‌های دیگر در بین قمه‌زنان بوده که این حضور به‌طور ویژه و مشهود در بین قمه‌زنان فروشان ملموس است (رضوان‌پور، ۱۳۹۴، ص ۱۶۲).

در این محله، تمامی گذرها پس از شروع قمه‌زنی (تقریباً ۴۵ دقیقه قبل از طلوع آفتاب) در گذر خود با قمه‌زنان سایر گذرها تلفیق شده و به صورت دسته‌جمعی به سمت قبرستان‌های محله فروشان رفته و از آنجا هر هیئتی به گذر خود برای استحمام و صرف صبحانه مراجعت نموده و قمه‌زنی تقریباً پس از سه ساعت تمام می‌شود (همان، ص ۱۶۳).

خوزان

از جمله محلات دیگر شهرستان خمینی شهر که تعداد قابل توجهی قمه‌زن دارد محله خوزان می‌باشد، در این محل نیز از دیر باز برنامه قمه‌زنی صورت می‌گرفته است، البته اقبال مردمی در این محله کمتر از فروشان می‌باشد و یکی از دلایل اصلی آن عدم وجود گروه‌های مرجع ذی‌نفوذ به منظور تبلیغ و ترویج قمه‌زنی بوده است. قمه‌زنی در این محل به صورت غیر متمرکز انجام می‌شود. خوزان یکی از محلاتی است که قمه‌زنی در غیر از صبح عاشورا در سایر مناسبت‌ها نیز انجام می‌شود و مهم‌ترین آن شب ۲۱ ماه مبارک رمضان مصادف با شب شهادت حضرت علی (علیه السلام) بوده که از سایر نقاط نیز برای قمه زدن به خوزان مراجعت می‌کنند (همان).

ورنوسفادران

محله سومی که به طور محدود در شهرستان خمینی شهر عمل قمه‌زنی در صبح عاشورا در آن صورت می‌گیرد محله ورنوسفادران است. در این محله نیز مانند خوزان به دلایل مختلف از جمله اختلافات محله‌ای قمه‌زنی در هر محل به طور جداگانه صورت می‌گیرد. رفتار قمه‌زنان در همه محلات ورنوسفادران مانند محلات قبلی می‌باشد با این تفاوت که از حمایت گروه‌های مرجع برخوردار نیستند (همان).

جدول ۳. توزیع فراوانی پاسخ‌گویان برحسب محله سکونت

درصد	فراوانی	محله سکونت
۱۴٫۶٪	۳۸	خوزان ^۱
۴۱٫۰٪	۱۰۷	فروشان ^۲
۷٫۷٪	۲۰	ورنوسفادران ^۳
۹٫۶٪	۲۵	اندان ^۴

1. Khoran
2. Shan
3. Varnos.
4. Varnos

درصد	فراوانی	محلۀ سکونت
۶/۵٪	۱۷	آدریان ^۱
۵/۰٪	۱۳	هرستان ^۲
۵/۷٪	۱۵	منظریه
۵/۴٪	۱۴	هفتصد دستگاه
۴/۶٪	۱۲	خارج از خمینی شهر ساکن هستم
۱۰۰٪	۲۶۱	کل

پیشینه تحقیق

دو تحقیق در رابطه با علل گرایش به قمه‌زنی در شهرستان خمینی شهر صورت گرفته است که در یک مورد به دلایلی، نتایج آن منتشر نشده است. موارد اندکی را نیز می‌توان یافت که در آن به موضوع قمه‌زنی به‌عنوان یک کج‌رفتاری دینی پرداخته شده است (رضوان‌پور، ۱۳۹۴، ص ۷۷). پژوهش‌های اسلامی به طور عمده شامل بررسی مذهب اهل تسنن بوده و مطالعات اندکی در باب تشیع از منظر انسان‌شناختی صورت گرفته است و همین مقدار اندک نیز به صورت جامع و کامل به این موضوع پرداخته است (ربانی و همکاران، ۱۳۸۹، ص ۷۱).

پژوهش‌های داخلی

مهم‌ترین یافته‌ها	روش استفاده شده	اهداف یا سؤالات اصلی	نویسندگان
در تحقیقی به نقش عوامل فرهنگی مؤثر بر پدیده قمه‌زنی در خمینی شهر اصفهان پرداخته‌اند. ۴۱۱ نفر نمونه در این تحقیق به صورت سهمیه‌ای انتخاب و با استفاده از پرسش‌نامه محقق ساخته مورد مطالعه قرار گرفته‌اند. نتایج این تحقیق نشان داده که مهم‌ترین انگیزه برای قمه‌زنی، انگیزه‌های فرهنگی مانند ادای نذر و نیاز، احترام به بزرگان و... است. همچنین نتایج بررسی در این تحقیق حاکی از آن است که فراوانی قمه‌زنی در مردان و افراد شاغل و همچنین افراد با تحصیلات پایین در خمینی شهر بیشتر از زنان و افراد بیکار و افراد با تحصیلات بالا است. و بیشترین فراوانی قمه‌زنی در بین محلات در فروشان و کمترین فراوانی در ورنوسفاداران به‌دست آمده است.	پیمایشی از طریق توزیع پرسش‌نامه	تبیین وضعیت قمه‌زنی در بین شهروندان خمینی شهر از منظر فرهنگی و تحلیل عوامل فرهنگی مؤثر بر قمه‌زنی و پاسخ به این سؤال که عوامل و انگیزه‌های فرهنگی چه تأثیری بر رفتار قمه‌زنی افراد دارد؟ و چه پیشنهاداتی را می‌توان برای ساماندهی این رفتار در جامعه آماری ارائه داد؟	ربانی و همکاران (۱۳۸۹)

1. Adoran
2. Varnosf

نویسندگان	اهداف یا سؤالات اصلی	روش استفاده شده	مهم‌ترین یافته‌ها
محسن مظاهری (۱۳۸۹)	رسانه شیعه: بررسی گفتمان دینی هر عصر و مناسبات میان نهاد دین و سیاست در هیئت‌های مذهبی	توصیفی با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و اسنادی	نویسنده در این اثر به هفت مفهوم که آنها را «عناصر هویتی هیئت‌های مذهبی» که عبارت‌اند از: کارکرد، سازمان، مخاطب، مدل دینداری، متولیان، مداحی و ادبیات تعریف و بررسی شده و همچنین با در نظر گرفتن دو معیار «سازمان» و «مخاطب»، پانزده مدل فرضی گونه‌بندی هیئت‌های مذهبی بررسی و نهایتاً یک مدل تلفیقی و چند بعدی را به‌عنوان «مدل ساختی-کارکردی» پیشنهاد شده که بر طبق آن هیئت‌های مذهبی معاصر در سه دسته «سنتی»، «انقلابی» و «عامه‌پسند» به‌علاوه یک گونه فرعی «شبه هیئت‌ها» ذکر شده‌اند.
بهار و احمدی (۱۳۹۳)	تغییرات بررسی مجالس کارکردی دینی و هیئت‌های مذهبی از کارکردی و معرفتی به‌کارکرد هنری و نمایشی	روش تحلیل محتوای کیفی و استفاده از فیلم‌های منتشره از همه مداحان مشهور تهران از دهه ۱۳۷۰-۱۳۹۰	برخی هیئت‌های مذهبی با توجه به چگونگی مداحی دچار تغییراتی در کارکردهای شده‌اند که طبعاً دلایل خاصی دارد از جمله تنوع، نوآوری، داشتن جاذبه و کشش‌های عاطفی برای جذب نوجوانان و جوانان براساس نظریه دورکیم که بر این باور است که انجام مناسک در کنش‌های دین داران از اهمیت و جایگاه مهمی برخوردار است و از نظر او به‌طور طبیعی برپایی مناسک کارکردهایی همچون انسجام بخشی را در بردارد که شرکت‌کنندگان با تجمع در یک مکان خاص برای حفظ انسجام گروه تلاش می‌کنند و مهم آن است که اولاً گرد هم جمع شوند و ثانیاً انسجام یافته و از کنار یکدیگر بودن لذت ببرند. بنابراین برای اینکه انسجام گروهی حفظ شود، جنبه‌های زیادی شناختی آن را افزایش داده و سعی در هرچه باشکوه‌تر برگزار شدن آن دارند.
احمدی (۱۳۹۴)	بررسی رابطه هیئت‌های مذهبی و سبک زندگی و تأثیرات هیئت‌های مذهبی برسبک زندگی عزاداران و بالعکس	توصیفی و تحلیلی با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و اسنادی	با بهره‌مندی از الگوی تبیینی بورديو، چگونگی رابطه هیئت‌های مذهبی و سبک زندگی بررسی شده است. از یافته‌های این تحقیق می‌توان به رابطه متقابل و دوسویه مفهوم‌های هیئت‌های مذهبی و سبک زندگی اشاره کرد.
محمد رضا طالبیان (۱۳۹۰)	تبیین اعمال مذهبی: مدلی نظری و آزمونی تجربی	توصیفی کتابخانه‌ای	ابطال تجربی فرضیات تئوری محرومیت در اکثر تحقیقات مربوط به تبیین دینداری و التزام مذهبی، رابطه شاخص‌های محرومیت با سنجه دینداری یا التزام مذهبی بسیار ضعیف بوده و محرومیت (اعم از عینی و ذهنی) نتوانسته است نسبت قابل ملاحظه‌ای از التزام مذهبی را در میان جمعیت‌های مسیحی تبیین نماید. همخوانی و سازگاری نتیجه این تحقیق که مبتنی بر داده‌های جمعیت مسلمانان بوده است با نتایج سایر مطالعاتی که از داده‌های مسیحیان استفاده نموده‌اند سرمایه‌ای علمی را در خصوص میزان اعتبار تجربی رویکرد محرومیت در تبیین اعمال مذهبی در اختیار جامعه علمی قرار می‌دهد. زمینه مذهبی خانوادگی و بافت مذهبی گروه عضویت افراد به‌طور مستقیم اثر قابل توجهی در پایبندی آنها به اعمال مذهبی داشته است.

نویسندگان	اهداف یا سؤالات اصلی	روش استفاده شده	مهم‌ترین یافته‌ها
مسعود درودی (۱۳۹۴)	کارکرد سیاسی هیئت مذهبی در ایران (با تأکید بر دوران جمهوری اسلامی ایران)	تاریخی-تحلیلی کارکردی	هیئت مذهبی معتقد به اسلام عرضی (مثل هیئت سنتی و عامه‌پسند اولیه) و هیئت مذهبی معتقد به اسلام سیاسی (هیئت انقلابی قبل و بعد از انقلاب) در نوع دوم از این تقسیم‌بندی، این‌گونه از هیئت با استناد به چنین اعتقادی که اسلام دارای کارکرد سیاسی و اجتماعی است و بایستی دین در عرصه حکومتی و سیاست نقش پررنگ را دارا باشد، به مبارزه با تفکر اسلام عرضی (موجود در هیئت سنتی و عامه‌پسند اولیه) پرداخته است. در برهه‌ای از زمان شاهد افول و متزوی شدن هیئت مذهبی بودیم؛ اما از سال ۸۴ دوباره شاهد تحول و ظهور نوعی انقلاب اما عام‌پسند از هیئت مذهبی بودیم که توانست با جلوگیری از اشتباهات و کاهش انتقادات قبلی، بر توان و ظرفیت اجتماعی خود بیفزاید و خود را به‌عنوان نوع بی‌بدیل هیئت مذهبی بشناساند.
ابراهیم انصاری و امراله ابدالی (۱۳۹۰)	دین و برخی از گروه‌های اجتماعی	کتابخانه‌ای	متشأ پیدایش برخی از فرقه‌ها را باید در تغییرات اجتماعی و فرهنگ در درون دین نهادی شده در یک جامعه خاص جست‌وجو کرد و هرچه دگرگونی و تحولات اجتماعی سریع‌تر باشد این فرایند پیچیده‌تر و به همان نسبت متنوع‌تر است. دین به هر محیط اجتماعی که عرضه شود در نحوه عرضه، عضوگیری و سازماندهی تمایزاتی بین اعضا ایجاد می‌کند زیرا شکل جذب نیرو به صورت باز و گسترده است و دستگاهی‌گزینشگر وجود ندارد به همین جهت از طبقات مختلف با پیشینه‌های نژادی، اجتماعی و اقتصادی گوناگون وارد گروه می‌شوند. بعد از این مرحله در سازماندهی و نظام سلسله مراتب، این فرایند بتدریج خودش را در قالب صف‌بندی‌ها و گروه‌بندی‌ها نشان می‌دهد که در نهایت شاهد زایش فرقه‌ها و جنبش‌های جدید اجتماعی هستیم. زمانی که ما از تأثیر دین به گروه‌ها سخن می‌گوییم می‌خواهیم از میزان قدرت نهادی ساختاری کلان پرده‌برداری کنیم که می‌گوید این جامعه است که دست بالا را در این میان دارد.

پژوهش‌های خارجی

نویسندگان	اهداف یا سوالات اصلی	روش استفاده شده	مهم‌ترین یافته‌ها
الحیدری و همکاران (۱۳۸۱)	بررسی جامعه‌شناختی گفتمان شیعی در عراق، به‌ویژه از منظر مناسک عزاداری	توصیفی با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و اسنادی	مناسک مذهبی و به‌خصوص مناسک عزاداری به مثابه یک گفتمان دینی که بخش تفکیک‌ناپذیری از تشخص و هویت اجتماعی شیعیان عراق را تشکیل می‌دهد همچنین به برخی از دلایل سیاسی - معیشتی زندگی شیعیان عراق و تأثیر آن بر رویکرد و گرایش آنها به مراسم عزاداری بحث شده است.
Devid apter & Anderin Charles (1387)	نظریه‌های تکثرگرا و گروه‌های اجتماعی	کتابخانه‌ای توصیفی	جوامعی که تحت تکثرگرایی جماعتی اداره می‌شوند نسبت به نظام‌های تکثرگرایی لیبرال از بی‌نظمی سیاسی بیشتری رنج می‌برند. تکثرگرایان لیبرال، جماعتی و رادیکال، بازی سیاسی را در روش‌هایی متفاوت مطرح می‌کنند مجامع داوطلبانه به‌ویژه گروه‌های ذی‌نفوذ اقتصادی و سازمان‌های فعال مدنی، بازیگران اصلی در نظریه بازی تکثرگرایی لیبرال را تشکیل می‌دهند. در مقابل تکثرگرایان اجتماعی با بدبینی، فرایندهای سیاسی را مانند بازی حاصل جمع جبری صفر می‌دانند که بعضی از گروه‌های جماعتی به هزینه فدا کردن نفع سایر گروه‌ها منتفع می‌شوند گروه‌های قومی و مذهبی بازیگران عمده را در این دیدگاه تشکیل و نخبگان جماعتی، تصمیمات کلیدی را اتخاذ می‌کنند. اعضای رده پایین گروه‌های نژادی و مذهبی، ارتباط سیاسی کمی با یکدیگر دارند.
Mueller, & Johnson (1975)	در مطالعه خود تحت عنوان «پایگاه اقتصادی - اجتماعی و مشارکت دینی» به بررسی رابطه بین پایگاه اقتصادی - اجتماعی و میزان مشارکت دینی می‌پردازند.	پیمایشی از طریق توزیع پرسش‌نامه	نتایج تحقیق نشان می‌دهد که رابطه ضعیفی بین پایگاه اقتصادی - اجتماعی و مشارکت دینی برای همه گروه‌های دینی و نژادی وجود دارد. ضریب رگرسیون استاندارد شده نیز رابطه ضعیفی را بین مشارکت دینی و پایگاه اقتصادی - اجتماعی (تحصیلات، درآمد و شغل) نشان می‌دهد. براساس نتایج، شاخص پایگاه اقتصادی - اجتماعی (تحصیلات، درآمد و شغل) حدوداً یک درصد از تغییرهای مشارکت دینی را تبیین می‌کند. براساس نتایج تحقیق، میانگین مشارکت دینی زنان نسبت به مردان بیشتر است. همچنین مشارکت دینی در بین گروه‌های مختلف دینی براساس رده‌های شغلی متفاوت است؛ این رابطه در بین پروتستان‌ها مثبت، در بین یهودیان و سفیدان بدون تعلق مذهبی (کاتولیک یا پروتستان) منفی و در بین کاتولیک‌ها صفر است.

نویسندگان	اهداف یا سؤالات اصلی	روش استفاده شده	مهم‌ترین یافته‌ها
Frerking, K (1965)	با توجه به کار فوکویاما، در مطالعه‌اش تحت عنوان «مشارکت دینی دانشجویان لوتریان» چهار بعد اصلی مشارکت دینی را شناختی، آیینی، عقیدتی و عبادتی در نظر می‌گیرد و رابطه عواملی مانند جنسیت، تحصیلات و پایگاه اقتصادی-اجتماعی را با مشارکت دینی بررسی می‌کند.	پیمایشی از طریق توزیع پرسش‌نامه	براساس نتایج، بین جنسیت و مشارکت دینی (با چهار بعد شناختی، آیینی، عقیدتی و عبادی) رابطه معناداری وجود ندارد. براساس یافته‌های تحقیق، میزان مشارکت دینی دانشجویان براساس نوع دانشکده آنان متفاوت است. در این تحقیق، بین طبقه اجتماعی و میزان مشارکت دینی در همه ابعاد رابطه معناداری مشاهده نشده است. در مورد رابطه بین محل سکونت و مشارکت دینی نیز نتایج نشان می‌دهد که در بین دانشجویان فقط از نظر بعد آیینی تفاوت معناداری وجود دارد.
Fischer, M (1980)	ایران از مباحثه مذهبی تا انقلاب	توصیفی با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و اسنادی	از نظر فیشر حادثه کربلا برای تشیع یک نقطه عطف است. فیشر از مفهوم «پارادایم کربلا» به عنوان یک ساختار نمادین تاریخ در تشیع که در جریان انقلاب برجستگی یافت، همچنین از اهمیت این پارادایم و صورت‌بندی‌های آن برای حیات عاطفی ایرانیان صحبت می‌کند. فیشر در ادامه به نمادشناسی این پارادایم و کارکرد و نقش‌هایش برای گفتمان دینی تشیع و تفسیر منابع دینی می‌پردازد. او به وجوه هویتی این پارادایم برای تفکیک شیعه و سنی اشاره می‌کند و در فصل پنجم به اهمیت این مناسک و پارادایم کربلا در زندگی روزمره شیعیان اشاره می‌کند و نحوه ساماندهی آن را توسط مردم و گروه‌های مختلف بیان می‌کند.

مبانی نظری تحقیق

مفهوم دین

علمای ادیان و متکلمان و دین‌شناسان در تعریف دین هر کدام به جنبه‌های مختلفی تأکید کرده‌اند: به اعتقاد دورکیم، دین نظام یکپارچه‌ای از باورداشت‌ها و عملکرد مرتبط به چیزهای مقدس است، یعنی چیزهایی که جدا از چیزهای دیگر انگاشته شده و در زمره محارم به‌شمار می‌آیند، به نظر وی این باورداشت‌ها و عملکردها همه کسانی را که به آنها عمل می‌کنند در یک اجتماع اخلاقی واحد همبسته می‌کند (همیلتون، ۱۳۸۱، ص ۲۲). استارک و بین‌بریج نیز دین را کوششی می‌دانند برای به دست آوردن پاداش‌های دلخواه در غیاب چاره‌های دیگر. پاداش‌هایی که باورداشت و رفتار مذهبی به دست می‌دهند، از نوع بسیار کلی‌اند که تعقیب آنها مستلزم پنداشت‌های مابعدالطبیعه است (همان، ص ۳۲۰).

ماکس مولو، روی جنبه عقلانی دین تأکید کرده و گفته است دین یک قوه و یا تمایل فکری است که مستقل از - و نه علی رغم - حس و عقل، بشر را قادر می‌سازد که «بی‌نهایت» را تحت اسامی و اشکال گوناگون درک کند (هیوم، ۱۸۸۲، ص ۲۲). امانوئل کانت^۱ و ماتیو آرنولد،^۲ بر جنبه اخلاقی دین تأکید کرده‌اند، آنان دین را تشخیص همه وظایف به‌عنوان دستورهای الهی و اخلاقی که در تماس با احساس قرار گرفته است، تعریف می‌کنند (همان، ص ۱۳). جان هیک، کلام آرنولد را این‌گونه نقل کرده است. دین، همان اخلاق است که احساس و عاطفه، به آن تعالی و گرما و روشنی بخشیده است (هیک، ۱۳۷۵، ص ۲۳).

برخی از این متفکران نیز به جنبه احساسی دین تأکید کرده و آن را با این ویژگی تعریف کرده‌اند، چنان که شلایر ماخر،^۳ در تعریف آن گفته است، جوهر دین، عبارت است از احساس وابستگی مطلق (دورانت، ۱۳۷۴، ص ۴۰۹). ویلیام جیمز نیز می‌گوید: مذهب، عبارت است از تأثرات و احساسات و رویدادهایی که برای هر انسانی در عالم تنهایی و دور از همه بستگی‌ها برای او روی می‌دهد، به طوری که انسان از این مجموعه می‌باید که بین او و آن چیزی که آن را امر خدایی می‌نامد، رابطه‌ای برقرار است (جیمز، ۱۳۶۷، ص ۶).

تعدادی از متفکران و علمای ادیان، بر جنبه اعتقادی دین تأکید ورزیده و دین را با این ویژگی تعریف کرده‌اند. چنان‌که ویلیام جیمز، در جای دیگر، دین را چنین تعریف کرده است. مذهب، عبارت است از اعتقاد به اینکه یک نظم نامرئی در میان چیزهای این جهان هست و بهترین کار برای ما این است که خود را با این نظم هماهنگ سازیم (همان، ص ۱۳). جان هیک نیز به نقل از فرهنگ مختصر آکسفورد، تعریف زیر را نقل کرده است، شناخت یک موجود فوق بشری که دارای قدرت مطلقه است و خصوصاً باور داشتن به خدا یا خدایان متشخص که شایسته اطاعت و پرستش‌اند (هیک، ۱۳۷۵، ص ۲۲) ویل دورانت نیز تعریف زیر را از تیلر نقل کرده است، دین، فقط اعتقاد به موجودات روحانی غیر مادی است (دورانت، ۱۳۷۴، ص ۴۰۹).

عده‌ای جنبه اعتقادی و احساسی دین را مهم‌تر یافته و آن دو را در تعریف دین برگزیده‌اند، چنان‌که رابرت هیوم گفته است، آنچه دین یک فرد را تشکیل می‌دهد، عبارت از اعتقاد او به نوعی خدا، یا خدایان، و تجربه او از آن خدا، یا خدایان است. آنچه یک دین را از ادیان دیگر متمایز می‌سازد، عبارت از نوع خدایی است که پیروان آن دین به آن اعتقاد دارند و نوع تجربه بشری‌ای که به گونه شایسته از آن اعتقاد حاصل می‌گردد (هیوم، ۱۸۸۲، ص ۱۹).

1. Immanuel Kant

2. Matthew Arnold

3. Schleiermacher

گروهی بر جنبه پرستش دینی تأکید کرده و دین را با این ویژگی تعریف کرده‌اند. منزیس^۱ در تعریف دین گفته است، دین، عبارت است از پرستش قدرت‌های بالا به دلیل نیاز (همان، ص ۱۳). سیر جیمس نقل کرده است، دین، پرستش موجودات فوق طبیعت است. شات ول^۲ گفته است، دین، چیزی جز انقیاد به عالم اسرار نیست (دورانت، ۱۳۷۴، ص ۴۰۹). رابرتسون نیز معتقد بود مناسب بر باورداشت‌ها تقدم دارند، زیرا باورداشت‌ها چیزی جز دلیل تراشی‌های این عملکردها نیستند وی همچنین بر سرشت اجتماعی و جمعی این مناسک تأکید کرده بود (همیلتون، ۱۳۸۱، ص ۲۲-۲۳).

کارکردگرایان اجتماعی، جامعه را به مثابه یک ارگانیزم و مجموعه و نظامی در نظر می‌گیرد که هر یک از اجزای آن - یعنی خرده‌نظام‌ها و نهادها و سازمان‌های اجتماعی، ارزش‌ها و هنجارها- نقشی در انسجام و وحدت و تعادل و بقاء کل نظام اجتماعی برعهده دارند. این تفکر در اصل به‌وسیله کنت معمول گردید، دورکیم نیز آن را در ارائه نظریات و تحلیل‌هایش به‌کار گرفت و سپس توسط بعضی از مردم‌شناسان نیز دنبال شد و از مطالعات آنان تأثیر پذیرفت (گیدنز، ۱۳۷۹، ص ۷۲۹).

به نظر کارکردگرایان اعتقاد و باورهای مشترک دینی و آئین‌های دینی چنان اهمیتی دارند که هر جا نیاز به یک مذهب یا نظامی از باورها دارد تا بتواند نقش مذهب را ایفا نماید (همان).

براساس دیدگاه ستیز^۳ که پیش‌فرض‌های اصلی آن برگرفته از نظرات و تحلیل‌های مارکس است. جوامع به طبقات نابرابر تقسیم شده‌اند، بنابراین دارای منافع مختلف‌اند و در مقابل و در ستیز با یکدیگر قرار دارند. براین اساس جوامع نه بر وحدت و همکاری و وفاق بلکه براساس تضاد و تنش و ستیزه‌های گروهی و طبقاتی شکل می‌گیرند، بنابراین مذهب شکلی از آگاهی کاذب و وسیله نیرومندی در مبارزه بین طبقات اجتماعی است. مذهب جزء روساخت یا روبنای اجتماعی است که شکل آن را زیربنای اجتماعی یعنی نیروها و شالوده اقتصادی جامعه تعیین می‌کند. در هر دوره‌ای آن طبقه یا گروهی که بر جامعه مسلط است همان‌طور که قدرت و توان اقتصادی جامعه را در دست دارد؛ وسیله تولید و قدرت تولید افکار و عقاید را نیز در اختیار دارد. به همین جهت در این طرز نگرش، دین و مذهب صرفاً یک پدیده و عارضه طبقاتی است و طبقه حاکم از آن برای تحکیم قدرت و سلطه خویش بر مردم استفاده می‌کنند. و در واقع ساخته و پرداخته همین طبقات حاکم است که وضع موجود را با آن توجیه می‌کنند و توده‌ها و طبقات محروم را ساکت و آرام نگه می‌دارند (تنهایی، ۱۳۷۳، ص ۲۹-۲۸).

1. Allan Menzies.

2. Shotwell.

3. Conflict & Functionalism.

چارچوب نظری

بررسی‌ها نشان می‌دهد که در مورد پدیده‌های اجتماعی و همچنین آسیب‌های اجتماعی و بعضاً آسیب‌های دینی، نظریه‌ها و دیدگاه‌های متعددی مطرح شده است. از میان نظریه‌های متعدد، برخی از نظریه‌ها بیشتر به موضوع نزدیک هستند و میان آنها و موضوع رابطه بیشتری وجود دارد. البته ممکن است هر نظریه‌ای از یک بعد بتواند پدیده مورد نظر را بررسی و مورد تحلیل قرار دهد، از این رو تلاش شده است که به تفکیک فرضیات تحقیق، خلاصه‌ای از نظریه‌های مورد نظر مطرح گردد، با این فرض که موضوع مورد پژوهش از موارد نادر بوده که به صراحت در دیدگاه‌های جامعه‌شناسی به آن اشاره نشده است.

فرضیه اول: به نظر می‌رسد بین فقدان شناخت صحیح از تعالیم دینی و احکام اسلامی و قمه‌زنی رابطه وجود دارد.

نظریه: در خصوص این فرضیه از دو مکتب استفاده شده است: مکتب کارکردگرایی و مکتب کنش متقابل نمادین. رابرت مرتن از اندیشمندان مکتب کارکردگرایی است که بیشتر به دنبال تبیین مسئله «نظم اجتماعی» بود. وی مفهوم «بی‌هنجاری» را تعدیل کرده، به فشاری اطلاق می‌کند که وقتی هنجارها و ارزش‌های پذیرفته شده، به‌عنوان اهداف فرهنگی با واقعیات اجتماعی و راه‌های مشروع و مقبول اجتماعی برای نیل به آن اهداف فرهنگی، در تضاد باشند، بر رفتار افراد تأثیر می‌گذارند. مرتن چهار نوع رفتار انحرافی را که ممکن است در این فرایند پدید آید، بر شمرده و در مورد نوآوری می‌گوید: نوآوری، وضعیتی است که در آن افراد اهداف فرهنگی را پذیرفته‌اند، اما برای نیل به آن اهداف وسایل و راه‌های مشروع برای رسیدن به آن اهداف را نپذیرفته و راه‌ها و وسایل غیرمشروع و غیرقانونی را انتخاب کرده‌اند (احمدی، ۱۳۸۴، ص ۵۱).

به نظر اندیشمندان مکتب کنش متقابل نمادین ارزش‌ها به‌وسیله عینیت نمادی از طریق پیام‌ها بین افراد جامعه به صورت کنش متقابل مبادله می‌گردد، و حتی باعث این شده که ارزش‌های جدیدی در جامعه در طی زمان و استمرار شکل گیرد. (یوسفیان، ۱۳۶۸، ص ۱۴۲) یکی از مهم‌ترین فرایندهای اساسی که این مکتب بر روی آن تأکید می‌کند جامعه‌پذیری است «جامعه‌پذیری فرایندی است که طی آن الگوهای رفتاری و هنجارهای مطلوب و ارزش‌های پایدار مطلوب تلقی شده و فرد آنها را در فرهنگ خود یاد می‌گیرد و آنها را می‌پذیرد» (درسلر و همکار، ۱۳۸۸، ۱۲۹).

با توجه به مطالب مزبور این فرضیه استنباط می‌شود که بین فقدان شناخت صحیح از تعالیم دینی و احکام اسلامی و قمه‌زنی رابطه معناداری وجود دارد.

فرضیه دوم: به نظر می‌رسد بین وجود برخی از گروه‌های مرجع در بین قمه‌زن‌ها (روحانیون، تحصیل‌کردگان، رؤسای هیئات و منتقدان محل) با گرایش به قمه‌زنی رابطه وجود دارد.

نظریه: نظریه آلبرت بندورا، یادگیری اجتماعی-شناختی است که یادگیری مشاهده‌ای و نظریه سرمشق‌گیری هم نامیده شده است (آقایوسفی و همکاران، ۱۳۸۶، ص ۲۳۹-۲۴۰)، بنا به این نظریه، یادگیری از راه مشاهده، تقلید و الگوبرداری انجام می‌شود و به عامل تقویتی نیازی ندارد. به عقیده بندورا، یادگیرنده باید افزون بر توجه و علاقه، توانایی تقلید و الگوبرداری را دارا باشد. یادگیری اجتماعی، بنابر مشاهده و تقلید، به‌طور ناخودآگاه در بسیاری از افراد به صورت مثبت و منفی انجام می‌گیرد و پیامدهای ثمربخش، یا زیان‌بار خود را به دنبال خواهد داشت (پارسا، ۱۳۸۳، ص ۲۱۷) از نظر بندورا، اغلب رفتارهای انسان از طریق الگو، به صورت عمدی یا تصادفی آموخته می‌شوند. ما با مشاهده کردن دیگران و تقلید کردن از رفتار آنها یاد می‌گیریم (شولتز و همکاران، ۱۳۸۹، ص ۴۵۲).

اگرچه یادگیری مشاهده‌ای در نخستین نگاه، فرایند ساده‌ای به نظر می‌رسد، ولی در واقع این‌طور نیست. همه مشاهده‌گران، الگوهای رفتاری سرمشق را کسب نمی‌کنند. به نظر می‌رسد که خصوصیات سرمشق (یعنی وجهه و اعتبار وی) و ویژگی‌های مشاهده‌گر (یعنی وابستگی وی به دیگران) در این امر مؤثر است. او معتقد است، نه تنها رفتار را می‌توان از طریق مشاهده یاد گرفت، بلکه واکنش‌های هیجانی مانند ترس و شادی را نیز می‌توان بر مبنای روش جانشینی، شرطی کرد. واکنش‌های شدید هیجانی در انسان نسبت به مکان، افراد و اشیاء و بدون هرگونه تماس شخصی با آنها، غیر معمول نیست. فرایند یادگیری واکنش‌های هیجانی، از طریق مشاهده دیگران را شرطی شدن جانشینی خوانده‌اند (آقایوسفی و همکاران، ۱۳۸۶، ص ۲۴۲).

با توجه به مطالب مزبور این فرضیه استنباط می‌شود بین وجود برخی از گروه‌های مرجع در بین قمه‌زن‌ها با گرایش به قمه‌زنی رابطه معناداری وجود دارد.

فرضیه سوم: به نظر می‌رسد بین اعتقاد و تعصب به سنت‌های خانوادگی و قومی با گرایش به قمه‌زنی رابطه وجود دارد.

نظریه: ترواس هیرشی،^۱ مهم‌ترین صاحب نظر رویکرد کنترل اجتماعی علت‌همنویایی افراد با هنجارهای اجتماعی را پیوند اجتماعی آنها دانسته است. وی مدعی است که پیوند میان فرد و جامعه مهم‌ترین علت‌همنویایی و عامل اصلی کنترل رفتارهای فرد است و ضعف این پیوند یا نبود آن موجب اصل کج‌رفتاری است (صدیق‌سروستانی، ۱۳۸۶، ص ۴۷) او تعلق و تقید را مهم‌ترین

1 Travis Hirschi

رکن قانون مداری شهروندان می‌داند و اولین مؤلفه آن را وابستگی می‌داند و آن را به شرح زیر توضیح می‌دهد: وابستگی، حساسیتی است که شخص نسبت به عقاید دیگران درباره خود نشان می‌دهد. وابستگی در حقیقت نوعی قید و بند اخلاقی است که فرد را ملزم به رعایت معیارهای اجتماعی می‌کند. این وابستگی را هیرشی هم‌پایه وجدان یا من برتر می‌داند، مانند وابستگی فرزندان به والدین، اقوام نزدیک، دوستان و معلمان (مشکاتی و همکار، ۱۳۸۱، ص ۱۰). هیرشی معتقد است، منشأ خودکنترلی ضعیف را هم باید در خانواده و دوران کودکی و جامعه‌پذیری ناکارآمد یافت، خواه پیوند اجتماعی قوی یا ضعیف باشد (صدیق‌سروستانی، ۱۳۸۶، ص ۴۸).

همچنین اصل پنجم در مکتب کنش متقابل نمادین می‌گوید: در سال‌های اولیه خصوصاً دوران کودکی و نوجوانی و تأثیری که نهاد اجتماعی خانواده و مدرسه بر افراد می‌گذارد، ما را با ظرفیت انسان شدن یا همان اجتماعی شدن روبه‌رو می‌نماید، که از طریق کنش متقابل انسانی می‌توان این فرایند را محقق کرد. یکی از مهم‌ترین فرایندهای اساسی که این مکتب بر روی آن تأکید می‌کند جامعه‌پذیری است «جامعه‌پذیری فرایندی است که طی آن الگوهای رفتاری و هنجارهای مطلوب و ارزش‌های پایدار مطلوب تلقی شده و فرد آنها را در فرهنگ خود یاد می‌گیرد و آنها را می‌پذیرد» (درسلر و همکار، ۱۳۸۸، ص ۱۲۹).

ربانی و دیگران (۱۳۸۹) نیز در پژوهش خود با عنوان «رهیافتی فرهنگی بر پدیده قمه‌زنی در شهرستان خمینی شهر» به ارتباط بین تعصبات خانوادگی و قمه‌زنی پی برده‌اند. لذا از مطالب مذکور این فرضیه استنباط می‌شود که بین اعتقاد و تعصب به سنت‌های خانوادگی و قومی با گرایش به قمه‌زنی رابطه معناداری وجود دارد.

فرضیه چهارم: به نظر می‌رسد بین سطح سواد و قمه‌زنی رابطه وجود دارد. نظریه: ترواس هیرشی، مهم‌ترین صاحب نظر رویکرد کنترل اجتماعی علت هم‌نوایی افراد با هنجارهای اجتماعی را پیوند اجتماعی آنها دانسته است. وی مدعی است که پیوند میان فرد و جامعه مهم‌ترین علت هم‌نوایی و عامل اصلی کنترل رفتارهای فرد است و ضعف این پیوند یا نبود آن موجب اصل کج‌رفتاری است (صدیق‌سروستانی، ۱۳۸۶، ص ۴۷).

هیرشی تحقیقاتی درباره دانش آموزان دبیرستان‌های کالیفرنیا انجام داد و درباره نقش مدرسه در کج‌رفتاری جوانان به یافته‌های زیر دست یافت:

۱. دانش‌آموزانی که تعلقات خاطر بالایی نسبت به مدرسه دارند، احتمال کمتری می‌رود که مرتب کج‌رفتاری شوند؛
۲. دانش‌آموزانی که به هنجارهای رسمی مدرسه اعتقاد ندارند گرایش بیشتری به کج‌رفتاری دارند؛

۳. دانش‌آموزانی که به عللی مدرسه را دوست ندارند و در برنامه‌های رسمی یا داوطلبانه مدرسه مشارکت فعال ندارند مستعد گرایش به کج‌رفتاری‌اند (شومیکر، ۱۹۹۰، ص ۱۷۴).

ربانی و دیگران (۱۳۸۹) نیز در پژوهش خود با عنوان «رهیافتی فرهنگی بر پدیده قمه‌زنی در شهرستان خمینی شهر» به ارتباط بین سطح سواد و قمه‌زنی پی برده‌اند.

لذا از مطالب مذکور این فرضیه استنباط می‌شود که بین سطح سواد و قمه‌زنی رابطه معناداری وجود دارد.

فرضیه پنجم: به نظر می‌رسد بین پایگاه اقتصادی-اجتماعی و گرایش به قمه‌زنی رابطه وجود دارد.

نظریه: نظریه میلر مبتنی بر ویژگی‌های طبقاتی جوانان طبقات پایین جامعه است و خرده فرهنگ‌های منحرف که کج رفتار از طبقات پایین جامعه تولید می‌کنند پاسخ به خرده فرهنگ طبقه خود است. به عبارت دیگر، آنچه را که باعث می‌شود جوانان طبقه پایین جامعه کج رفتار شوند، شدت توجه و علاقه‌شان به ارزش‌های طبقه پایین جامعه و تضادشان با اقتدار طبقه متوسط است. میلر بر این باور است که ارزش‌های طبقات پایین از ویژگی‌های ذاتی فرهنگ خاص خودشان نشأت گرفته که زمینه‌ساز رفتار انحرافی است. به عبارت دیگر آنچه باعث می‌شود جوانان طبقه پایین جامعه کج رفتار شوند، شدت توجه و دل‌بستگی آنان به ارزش‌های طبقه پایین جامعه است (احمدی، ۱۳۸۴، ص ۷۵-۷۴). والتر میلر اعضای طبقه پایین اجتماعی را به گونه‌ای ترسیم می‌کند که در وضعیتی کاملاً جدا از سایر افراد جامعه بسر می‌برند و روابط خود را بدون توجه به فرهنگ کلی جامعه دنبال می‌نمایند (صفوی، ۱۳۷۰، ص ۲۷).

ربانی و دیگران (۱۳۸۹) نیز در پژوهش خود با عنوان «رهیافتی فرهنگی بر پدیده قمه‌زنی در شهرستان خمینی شهر» به ارتباط بین پایگاه اجتماعی و قمه‌زنی پی برده‌اند. البته فرضیه آنها در خصوص ارتباط بین سطح درآمد و قمه‌زنی رد شده است.

لذا از جمع بین نظریه میلر و پژوهش ربانی و دیگران این فرضیه استنباط می‌شود که بین پایگاه اقتصادی-اجتماعی و گرایش به قمه‌زنی رابطه معناداری وجود دارد.

فرضیه ششم: به نظر می‌رسد بین ارتباط با گروه همسالان و گرایش به قمه‌زنی رابطه وجود دارد.

نظریه: میلر معتقد است که دو عامل در کج‌رفتاری جوانان طبقه پایین اجتماعی وجود دارد:

۱. تمایل به برقراری رابطه با گروه همسالان که لزوم این امر سازگاری و اطاعت از هنجارهاست؛

۲. موقعیت جوانانی که از طریق هنجارهای گروه همسالان به شهرت دست یافته‌اند و به این ترتیب مقام و موقعیت یک جوان در طبقه پایین می‌تواند از دیدگاه دوستانش به شهرت وی در کله شقی و زرنگی بستگی داشته باشد (صفوی، ۱۳۷۰، ص ۲۷).

براساس نظریه یادگیری اجتماعی، رفتار انحرافی آموختنی است و در فرایند رابطه با افراد دیگر در گروه‌های کوچک آموخته می‌شود.

در مجموع صاحب‌نظرانی که موضوع یادگیری اجتماعی را مطرح ساخته‌اند براین باورند که کج‌رفتاری و هم‌نوایی طی فرایندهای مشابه یاد گرفته می‌شوند و رفتار انحرافی نتیجه یادگیری هنجارها و ارزش‌های انحرافی به‌ویژه در چهارچوب خرده‌فرهنگ‌ها و گروه‌های همسالان است (صدیق‌سروستانی، ۱۳۸۶، ص ۴۳).

مرتن معتقد است که تعدادی از جوانان، همراه با گروه‌های دوستان و همسالان خود، به کج‌رفتاری مشغول می‌شوند، زیرا برخی از نیازهای آنان، به‌ویژه نیازهای عاطفی، تنها در بیرون از خانواده و مدرسه ارضاء می‌شود. از دیدگاه دانش‌آموزان، خانواده و مدرسه با ساختاری رسمی و تقریباً نیمه‌رسمی، یک سازمان به حساب می‌آیند، که در مقابل گروه‌های هم‌سن و سال، برای آنها یک انجمن تلقی می‌شود که ورود و خروج اعضا آزادانه و غیررسمی است و فضای حاکم بر گروه دوستان و همسالان موقعیتی است که جوانان به‌راحتی ابراز هویت نموده و با بیان احساسات، به افشای اسرارآمیزترین مسائل شخصی و مکنونات درونی خود می‌پردازند. بنابراین گروه همسالان تأثیراتی بیش از خانواده و مدرسه می‌تواند روی جوانان داشته باشد (احمدی، ۱۳۸۴، ص ۱۳۹).

در مجموع از بین نظریه میلر، یادگیری اجتماعی و نظریه مرتن این فرضیه استنباط می‌شود که بین ارتباط با گروه همسالان و گرایش به قمه‌زنی رابطه معناداری وجود دارد.

فرضیه هفتم: به نظر می‌رسد بین داشتن انگیزه‌های معنوی و قمه‌زنی رابطه وجود دارد.

نظریه: هومنز پنج قضیه، در نظریه مبادله دارد؛ که از آنها به‌عنوان قضایای عام نام می‌برد:

۱. انگیزه؛ قضیه یا گزاره اول انگیزه نام دارد؛ که در برخی کتب جامعه‌شناسی از آن با عنوان قضیه موفقیت نیز یاد می‌شود. در این گزاره، وی معتقد است هرچه در گذشته موقعیتی خاص برای یک فرد، پاداشی را در پی داشته باشد، احتمال اینکه فرد آن کنش را دوباره انجام دهد، بیشتر است؛

۲. محرک؛ هومنز معتقد است اگر در گذشته رخداد یک محرک خاص یا مجموعه‌ای از محرک‌ها، موقعیتی را ساخته باشند که کنش فردی با پاداش روبه‌رو شده باشد، هرچه که محرک‌های فعلی بیشتر شبیه به محرک‌های گذشته باشد، احتمال اینکه فرد مورد نظر، کنش مشابه کنش‌های گذشته انجام دهد، بیشتر است؛

۳. ارزش؛ گزاره یا قضیه ارزش نیز از این قرار است که هرچه یک کنش و نتیجه آن برای یک فرد ارزشمندتر باشد، احتمال انجام آن کنش بیشتر است؛

۴. اشباع؛ هومنز معتقد است هرچه در گذشته، شخص پاداش ویژه‌ای را دریافت کرده باشد، برای آن شخص، واحد بیشتری از آن پاداش، ارزش کمتری می‌یابد؛

۵. پرخاشگری و تأیید؛ آخرین قضیه هومنز پرخاشگری و تأیید نام دارد که در آن، هومنز می‌گوید: شکست در دریافت پاداش موجب بروز عصبانیت می‌شود. بدین معنی که کنش‌گر انتظار دارد، پاداش دریافت کند؛ در حالی که مجازات می‌شود. بنابراین رفتار پرخاشگرانه بروز می‌دهد. در مقابل، اگر کنش‌گر در مقابل رفتار خود، پاداشی بگیرد که انتظار آن را نداشته است، رفتاری تأییدآمیز از خود نشان می‌دهد.

به عقیده هومنز، هر رفتاری که پاداشی را در پی داشته باشد، گرایش به بسط موقعیت‌های مشابه دارد. در واقع برای هر رفتاری از فرد که پیامد مثبت و موفقیت‌آمیزی داشته باشد، گرایش به حرکت به سوی رفتارهای مشابه دارد و آمادگی آن فرد را برای انجام رفتارهای همانند بیشتر می‌سازد (ریترز، ۱۳۷۹، ص ۴۲۷-۴۳۱).

ربانی و دیگران (۱۳۸۹) نیز در پژوهش خود با عنوان «رهیافتی فرهنگی بر پدیده قمه‌زنی در شهرستان خمینی شهر» به ارتباط بین دارا بودن انگیزه‌های فرهنگی و معنوی و قمه‌زنی پی برده‌اند. لذا از جمع بین نظریه هومنز و پژوهش ربانی و دیگران این فرضیه استنباط می‌شود که بین داشتن انگیزه‌های معنوی (یک حس خوب، برآورده شدن حاجات، تخلیه هیجانات مذهبی و...) و قمه‌زنی رابطه معناداری وجود دارد.

روش تحقیق

در این تحقیق با توجه به ماهیت موضوع و ویژگی‌های افراد مورد مطالعه از روش کمی استفاده شده است. از آنجا که توصیفات و ادراکات افراد، سنجش شده است، توصیفی و از آنجا که از پرسش‌نامه (محقق ساخته) جهت جمع‌آوری داده‌ها استفاده می‌گردد، پیمایشی است و در زمره مطالعات میدانی قرار دارد.

از دیگر ویژگی‌های این تحقیق بازه زمانی جمع‌آوری پرسش‌نامه‌ها بود که با توجه به ایجاد حساسیت در شهرستان تا قبل از روز عاشورا امکان‌پذیر نبود و از طرفی با توجه به از دست رفتن شور و حال عزاداری و به خصوص قمه‌زنی بعد از ماه صفر نیز از اعتبار اطلاعات می‌کاست. از این رو کل پرسش‌نامه‌ها در فاصله‌ای ۴۰ روزه (بعد از عاشورا تا پایان ماه صفر) جمع‌آوری گردیده است.

جامعه آماری تحقیق، شامل همه قمه‌زنان (۱۸ تا ۶۵) ساله ساکن شهر خمینی شهر می‌باشد که در سال ۱۳۹۵ و پیش از آن اقدام به قمه زدن نموده‌اند. تعداد آنان به طور دقیق معلوم نیست؛ اما طبق منبع فرمانداری و تخمین استاد راهنما و دانشجو و همکاران پژوهش در سال ۱۳۹۵ حداکثر تعداد آنها ۱۰۰۰۰ نفر برآورد می‌گردد.

حجم نمونه براساس کل جامعه آماری و براساس فرمول کوکران و برآوردهای میانگین و واریانس نمونه مقدماتی به تعداد ۲۶۰ نفر تعیین گردید. لذا با توجه به شرایط خاص جمعیت نمونه، تعداد ۳۵۰ پرسش‌نامه توزیع و در نهایت تعداد ۲۶۱ پرسش‌نامه قابل تحلیل، مورد استفاده قرار گرفت.

در این پژوهش با توجه به محله‌های هشت گانه اصلی خمینی شهر و سایر محله‌ها، از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای استفاده گردید. مراجعه اولیه در طبقه شناسایی شده به صورت تصادفی بوده ولی در ادامه از روش گلوله برفی استفاده شده است.

ابزار گردآوری داده‌های مورد نیاز در این تحقیق، پرسش‌نامه است که مراحل آماده‌سازی آن توسط محقق با توجه به حساسیت موضوع و لزوم همکاری قمه‌زنان مدت یک سال و نیم به طول انجامید.

برای آزمون مقدماتی، پرسش‌نامه در بین ۵۰ نفر از افراد جامعه آماری توزیع شد. سپس با استفاده از آزمون‌های سنجش پایایی (ضریب آلفای کرونباخ) به بررسی گویه‌های مقدماتی پرداخته و با راهنمایی برخی از اساتید خیره، با جرح و تعدیل گویه‌ها، پرسش‌نامه نهایی استخراج شد. مقدار آلفای کرونباخ برای کل پرسش‌نامه برابر ۰/۹۱۵ محاسبه شده و از مقدار ۰/۷ بیشتر و بیان‌کننده پایایی مطلوب ابزار اندازه‌گیری است.

در تحقیق حاضر روایی یا اعتبار پرسش‌نامه به شکل اعتبار محتوایی و صوری می‌باشد. لذا پرسش‌نامه مقدماتی در اختیار اساتید جامعه‌شناسی، اساتید سایر رشته‌ها، تعدادی از پژوهشگران اجتماعی و همچنین برخی افراد مطلع و کارشناس و آشنا به پدیده قمه‌زنی در خمینی شهر قرار گرفت و پس از اعمال نظرات ایشان، روایی پرسش‌نامه تأیید گردید.

یافته‌ها

آمار توصیفی

در این پژوهش از نمونه ۲۶۱ نفری جهت مطالعه استفاده شد. میانگین سن پاسخ‌گویان ۳۰/۲۲ سال با انحراف معیار ۱۰/۲۸۷ سال می‌باشد. میانه سن پاسخ‌گویان ۲۷/۵ سال است و نشان می‌دهد ۵۰ درصد از پاسخ‌گویان کمتر از ۲۷/۵ سال سن دارند و این نشان می‌دهد که قمه‌زن‌های عضو نمونه بیشتر کم سن و سال هستند. گروه‌بندی سن پاسخ‌گویان نشان داد، بیشترین تعداد یعنی ۴۰/۶ درصد سنی از ۱۸ تا ۲۵ سال دارند و کمترین تعداد یعنی ۳/۸ درصد سنی از ۴۶ تا ۵۵ سال داشتند. می‌توان گفت ۷۷/۴ درصد حداکثر ۳۵ سال سن دارند. از بین کسانی که وضعیت تأهل

خود را اعلام کرده‌اند، ۵۰/۴ درصد مجرد و ۴۹/۲ درصد متأهل می‌باشد. بیشترین تعداد یعنی ۳۶/۸ درصد یک فرزند داشته و کمترین تعداد یعنی ۱۰/۵ درصد چهار فرزند و بیشتر داشته‌اند. بیشترین تعداد یعنی ۵۰/۲ درصد متوسطه و دیپلم هستند و در مجموع فقط ۱۹ درصد تحصیلات دانشگاهی دارند. در بین پدران بیشترین تعداد یعنی ۲۶/۱ تحصیلات راهنمایی دارند و در بین مادران، بیشترین تعداد یعنی ۲۸/۳ درصد تحصیلات ابتدایی دارند. در بین همسران، بیشترین تعداد یعنی ۴۵/۹ درصد تحصیلات متوسطه و دیپلم دارند. بیشترین تعداد یعنی ۳۴/۲ درصد از مشاغل آزاد، بازاری و فنی هستند و کمترین تعداد یعنی ۱/۹ درصد از مشاغل فرهنگی و هنری هستند. در بین پدران، بیشترین تعداد یعنی ۲۷/۵ درصد از مشاغل آزاد، بازاری و فنی هستند و کمترین تعداد یعنی ۱/۲ درصد بازنشسته می‌باشند. بیشترین تعداد یعنی ۳۹/۳ درصد درآمدی از ۵۰۰ هزار تا یک میلیون تومان دارند و کمترین تعداد یعنی ۵/۶ درصد درآمدی بیش از دو میلیون تومان دارند. بیشترین تعداد یعنی ۳۷/۶ درصد بین ۱۹ تا ۲۵ سالگی و کمترین تعداد یعنی ۰/۴ درصد پیش از ۴۶ سالگی شروع به قه‌زنی کرده‌اند. بیشترین تعداد یعنی ۵۳/۸ درصد رفتن به هیئت و کمترین تعداد یعنی ۰/۴ مطالعه را به‌عنوان گذران اوقات فراغت اعلام کرده‌اند. بیشترین تعداد یعنی ۴۵/۷ درصد نقش دوستان و کمترین تعداد یعنی ۰/۴ درصد نقش امام حسین (علیه السلام) را در قه‌زنی معرفی کرده‌اند. ۶۷/۲ درصد از پاسخ‌گویان قه‌زن از اقوام نزدیک داشته‌اند و ۳۲/۸ درصد قه‌زن از اقوام نزدیک نداشته‌اند. بیشترین تعداد یعنی ۳۵/۹ درصد همه اقوام و کمترین تعداد یعنی ۰/۷ درصد فرزند و باجناب را به‌عنوان نزدیکان قه‌زن خود معرفی کرده‌اند. بیشترین تعداد یعنی ۳۵/۹ درصد همه اقوام و کمترین تعداد یعنی ۰/۷ درصد فرزند و باجناب را به‌عنوان نزدیکان قه‌زن خود معرفی کرده‌اند.

بررسی توصیفی سازه‌های (متغیرهای کمی) پژوهش

جدول ۴. معیارهای آماری سازه‌های پژوهش (تعداد=۲۶۱)

انحراف معیار	میانگین	سازه
۰/۶۷	۳/۰۴	گرایش به قه‌زنی
۰/۶۰	۰/۷۶	فقدان شناخت صحیح از تعالیم دینی و احکام اسلامی
۵/۴۱	۲۰/۷۲	وجود برخی از گروه‌های مرجع (الگو) در بین قه‌زن‌ها
۱/۲۶	۴/۷۵	اعتقاد و تعصب به سنت‌های خانوادگی و قومی
۵/۸۲	۱۶/۵۲	پایگاه اجتماعی

در جدول ۴ در بررسی توصیفی سازه‌های (متغیرهای کمی) پژوهش، در سازه‌ی «گرایش به قمه‌زنی» مقدار میانگین حول متوسط طیف لیکرت یعنی ۳ است و می‌توان گفت گرایش به قمه‌زنی در حد متوسط است.

فقدان شناخت صحیح از تعالیم دینی و احکام اسلامی نیز به صورت نسبت در نظر گرفته شده است و مقدار بزرگ‌تری از ۵/۰ دارد و نشانه فقدان شناخت صحیح از تعالیم دینی و احکام اسلامی در بین قمه‌زنان است.

وجود برخی از گروه‌های مرجع (الگو) در بین قمه‌زنها نیز از ترکیب سؤالات دو سطحی و چند سطحی (به صورت جمع کدهای اختصاصی) به دست آمده و مقدار بزرگی به خود اختصاص داده است و نشان دهنده نفوذ برخی از گروه‌های مرجع (الگو) در بین قمه‌زنها (روحانیون، تحصیل کردگان، رؤسای هیئات و متنفذان محل) است.

اعتقاد و تعصب به سنت‌های خانوادگی و قومی، از ترکیب سؤالات دو سطحی و چند سطحی (به صورت جمع کدهای اختصاصی) به دست آمده و مقدار بزرگی به خود اختصاص داده است و نشان دهنده اعتقاد و تعصب به سنت‌های خانوادگی و قومی در بین قمه‌زنها است.

پایگاه اجتماعی، از ترکیب سؤالات چند سطحی (به صورت جمع کدهای اختصاصی) به دست آمده و مقدار متوسطی به خود اختصاص داده است و نشان دهنده پایگاه اجتماعی متوسط قمه‌زنها است.

در رتبه‌بندی پاسخ‌گویان برحسب پایگاه اجتماعی، بیشترین تعداد یعنی ۱/۵۲ درصد پایگاه اجتماعی متوسط داشته و کمترین تعداد یعنی ۷/۱۰ درصد پایگاه اجتماعی پایین دارند. همچنین ۲/۳۷ درصد نیز پایگاه اجتماعی بالا دارند.

در بررسی نرمال بودن داده‌ها با توجه به متغیرهای مورد نظر، سطوح معنی‌داری آزمون نرمال بودن برای متغیرهای تحقیق از خطای ۰/۰۵ بیشتر است، از این رو می‌توان گفت، داده‌ها نرمال هستند.

جدول ۵. آزمون نرمال بودن (تعداد=۲۶۱)

متغیرها	(K-S آماره)	سطح معنی‌داری
گرایش به قمه‌زنی	۰/۸۷۳	۰/۴۳۲
فقدان شناخت صحیح از تعالیم دینی و احکام اسلامی	۱/۰۹۰	۰/۱۸۳
وجود برخی از گروه‌های مرجع (الگو) در بین قمه‌زنها	۱/۰۵۵	۰/۲۱۶
اعتقاد و تعصب به سنت‌های خانوادگی و قومی	۱/۱۰۱	۰/۱۷۹
پایگاه اجتماعی	۱/۱۱۰	۰/۱۷۹
ارتباط با گروه همسالان	۰/۸۷۰	۰/۴۲۵
داشتن انگیزه‌های معنوی	۰/۹۱۱	۰/۳۸۵

با توجه به نتایج آزمون نرمال بودن در جدول ۵، می‌توان گفت: سطوح معنی‌داری آزمون نرمال بودن برای متغیرهای تحقیق از خطای ۰/۰۵ بیشتر است و این بدان معنی است که داده‌ها نرمال هستند. از این رو می‌توان جهت آزمون فرضیه‌ها از آزمون‌های پارامتریک استفاده کرد. لازم به یاد آوری است که با توجه به اینکه حجم نمونه بسیار بزرگ است لذا طبق قضیه حد مرکزی در آمار می‌توان توزیع میانگین متغیرها را نرمال در نظر گرفت.

آمار استنباطی (آزمون فرضیه‌های پژوهش)

فرضیه اول: به نظر می‌رسد بین فقدان شناخت صحیح از تعالیم دینی و احکام اسلامی و گرایش به قمه‌زنی رابطه وجود دارد.

برای بررسی این فرضیه از آزمون معنی‌داری همبستگی پیرسون استفاده شد.

جدول ۶. نتایج آزمون همبستگی در آزمون فرضیه اول (تعداد: ۲۶۱)

متغیر مستقل	معیار آماری	گرایش به قمه‌زنی (متغیر وابسته)
فقدان شناخت صحیح از تعالیم دینی و احکام اسلامی	ضریب همبستگی پیرسون	۰/۳۵۲
	سطح معنی‌داری (p)	۰/۰۱۴
تعداد نمونه		۲۶۱

مقدار و علامت ضریب همبستگی پیرسون بیان می‌دارد که بین فقدان شناخت صحیح از تعالیم دینی و احکام اسلامی و گرایش به قمه‌زنی رابطه معناداری وجود دارد و با افزایش فقدان شناخت صحیح از تعالیم دینی و احکام اسلامی، گرایش به قمه‌زنی افزایش می‌یابد. فرضیه دوم: به نظر می‌رسد بین وجود برخی از گروه‌های مرجع در بین قمه‌زنها با گرایش به قمه‌زنی رابطه وجود دارد.

برای بررسی این فرضیه از آزمون معنی‌داری همبستگی پیرسون استفاده شد.

جدول ۷. نتایج آزمون همبستگی در آزمون فرضیه دوم (تعداد: ۲۶۱)

متغیر مستقل	معیار آماری	گرایش به قمه‌زنی (متغیر وابسته)
وجود برخی از گروه‌های مرجع (الگو) در بین قمه‌زنها	ضریب همبستگی پیرسون	۰/۷۳۲
	سطح معنی‌داری (p)	۰/۰۰۰
تعداد نمونه		۲۶۱

مقدار و علامت ضریب همبستگی پیرسون بیان می‌دارد که بین وجود برخی از گروه‌های مرجع (الگو) در بین قمه‌زن‌ها و گرایش به قمه‌زنی رابطه معناداری وجود دارد و با افزایش وجود برخی از گروه‌های مرجع (الگو) در بین قمه‌زن‌ها، گرایش به قمه‌زنی افزایش می‌یابد. فرضیه سوم: به نظر می‌رسد بین اعتقاد و تعصب به سنت‌های خانوادگی و قومی و گرایش به قمه‌زنی رابطه وجود دارد. برای بررسی این فرضیه از آزمون معنی‌داری همبستگی پیرسون استفاده شد.

جدول ۸. نتایج آزمون همبستگی در آزمون فرضیه سوم (تعداد: ۲۶۱)

متغیر مستقل	معیار آماری	گرایش به قمه‌زنی (متغیر وابسته)
اعتقاد و تعصب به سنت‌های خانوادگی و قومی	ضریب همبستگی پیرسون	۰/۵۰۰
	سطح معنی‌داری (p)	۰/۰۰۰
تعداد نمونه		۲۶۱

مقدار و علامت ضریب همبستگی پیرسون بیان می‌دارد که بین اعتقاد و تعصب به سنت‌های خانوادگی و قومی و گرایش به قمه‌زنی رابطه معناداری وجود دارد و با افزایش اعتقاد و تعصب به سنت‌های خانوادگی و قومی، گرایش به قمه‌زنی افزایش می‌یابد. فرضیه چهارم: به نظر می‌رسد بین سطح سواد و گرایش به قمه‌زنی رابطه وجود دارد. به عبارتی میانگین گرایش به قمه‌زنی برحسب سطح سواد پاسخ‌گویان، پدر، مادر و همسر آنها متفاوت است.

برای بررسی این فرض از آزمون F (تحلیل واریانس) و سطح معنی‌داری آزمون استفاده شد.

جدول ۹. نتایج آزمون همبستگی در آزمون فرضیه چهارم (تعداد: ۲۶۱)

شاخص	F آماره	(p سطح معنی‌داری)
گرایش به قمه‌زنی برحسب سطح سواد پاسخ‌گویان	۵/۷۴	۰/۰۰۰
گرایش به قمه‌زنی برحسب سطح سواد پدر پاسخ‌گویان	۲/۷۱۸	۰/۰۱۴
گرایش به قمه‌زنی برحسب سطح سواد مادر پاسخ‌گویان	۳/۵۵۵	۰/۰۰۴
گرایش به قمه‌زنی برحسب سطح سواد همسر پاسخ‌گویان	۴/۸۱۵	۰/۰۰۰
تعداد نمونه		۲۶۱

در آزمون گرایش به قمه‌زنی برحسب سطح سواد پاسخ‌گویان، سطح معنی‌داری آزمون F از خطای ۵٪ کمتر است یعنی بین سطح سواد و گرایش به قمه‌زنی رابطه معناداری وجود دارد. نتایج

آزمون‌های تعقیبی و گروه‌بندی دانکن نشان داد که، پاسخ‌گویان بی‌سواد و سواد در حد خواندن و نوشتن بیشترین گرایش به قه‌زنی و پاسخ‌گویان با تحصیلات لیسانس و بالاتر، کمترین گرایش به قه‌زنی را دارند.

در آزمون گرایش به قه‌زنی برحسب سطح سواد پدر پاسخ‌گویان، نتایج آزمون‌های تعقیبی و گروه‌بندی دانکن نشان داد که، پاسخ‌گوییانی که پدر با سواد راهنمایی و پایین‌تر دارند، بیشترین گرایش به قه‌زنی و پاسخ‌گویان با تحصیلات دیپلم و بالاتر، کمترین گرایش به قه‌زنی را دارند.

در آزمون گرایش به قه‌زنی برحسب سطح سواد مادر پاسخ‌گویان، نتایج آزمون‌های تعقیبی و گروه‌بندی دانکن^۱ نشان داد که، پاسخ‌گوییانی که مادر با سواد ابتدایی و پایین‌تر دارند، بیشترین گرایش به قه‌زنی و پاسخ‌گویان با تحصیلات راهنمایی و بالاتر، کمترین گرایش به قه‌زنی را دارند.

در آزمون گرایش به قه‌زنی برحسب سطح سواد همسر پاسخ‌گویان، نتایج آزمون‌های تعقیبی و گروه‌بندی دانکن نشان داد که، پاسخ‌گوییانی که همسر با سواد ابتدایی و پایین‌تر دارند، بیشترین گرایش به قه‌زنی و پاسخ‌گویان با تحصیلات فوق لیسانس و بالاتر، کمترین گرایش به قه‌زنی را دارند. پاسخ‌گوییانی که همسر با سواد بیشتر از ابتدایی تا لیسانس دارند، گرایش متوسطی به قه‌زنی دارند.

فرضیه پنجم: به نظر می‌رسد بین پایگاه اجتماعی و گرایش به قه‌زنی رابطه وجود دارد. به عبارتی میانگین گرایش به قه‌زنی برحسب سطوح پایگاه اجتماعی پاسخ‌گویان متفاوت است.

جدول ۱۰. توزیع فراوانی پایگاه اجتماعی پاسخ‌گویان

پایگاه اجتماعی	فراوانی	درصد	درصد انباشته
پایین	۲۸	۱۰/۷	۱۰/۷
متوسط	۱۳۶	۵۲/۱	۶۲/۸
بالا	۹۷	۳۷/۲	۱۰۰
جمع	۲۶۱	۱۰۰	-

از جدول ۱۰ مشاهده می‌شود که بیشترین تعداد یعنی، ۵۲/۱٪ پایگاه اجتماعی متوسط داشته و کمترین تعداد یعنی ۱۰/۷٪ پایگاه اجتماعی پایین دارند. همچنین ۳۷/۲٪ نیز پایگاه اجتماعی بالا دارند.

برای بررسی این فرض از آزمون F (تحلیل واریانس) استفاده شد.

1 Duncan

جدول ۱۱. نتایج آزمون همبستگی در آزمون فرضیه پنجم (تعداد: ۲۶۱)

شاخص	F آماره	(p سطح معنی داری)
گرایش به قمه‌زنی برحسب سطوح پایگاه اجتماعی پاسخ‌گویان	۰/۵۳۴	۰/۵۸۷
تعداد نمونه	۲۶۱	

در آزمون گرایش به قمه‌زنی برحسب سطوح پایگاه اجتماعی پاسخ‌گویان، سطح معنی داری آزمون F از خطای ۰/۰۵ کمتر نیست بنابراین فرضیه نهم تأیید نمی‌گردد. ضمن اینکه گرایش به قمه‌زنی برحسب سطوح پایگاه اجتماعی پاسخ‌گویان یکسان است می‌توان گفت، بین پایگاه اجتماعی و گرایش به قمه‌زنی رابطه معناداری وجود ندارد.

فرضیه ششم: به نظر می‌رسد بین ارتباط با گروه همسالان و گرایش به قمه‌زنی رابطه وجود دارد. برای بررسی این فرضیه از آزمون معنی داری همبستگی پیرسون استفاده شد.

جدول ۱۲. نتایج آزمون همبستگی در آزمون فرضیه ششم (تعداد: ۲۶۱)

متغیر مستقل	معیار آماری	گرایش به قمه‌زنی (متغیر وابسته)
ارتباط با گروه همسالان	ضریب همبستگی پیرسون	۰/۶۴۴
	سطح معنی داری (p)	۰/۰۰۰
تعداد نمونه	۲۶۱	

سطح معنی داری آزمون همبستگی از خطای ۰/۰۵ کمتر است. مقدار و علامت ضریب همبستگی پیرسون بیان می‌دارد که بین ارتباط با گروه همسالان و گرایش به قمه‌زنی رابطه معناداری وجود دارد و با افزایش ارتباط با گروه همسالان، گرایش به قمه‌زنی افزایش می‌یابد. فرضیه هفتم: به نظر می‌رسد بین داشتن انگیزه‌های معنوی و گرایش به قمه‌زنی رابطه وجود دارد. برای بررسی این فرضیه از آزمون معنی داری همبستگی پیرسون استفاده شد.

جدول ۱۳. نتایج آزمون همبستگی در آزمون فرضیه هفتم (تعداد: ۲۶۱)

متغیر مستقل	معیار آماری	گرایش به قمه‌زنی (متغیر وابسته)
داشتن انگیزه‌های معنوی	ضریب همبستگی پیرسون	۰/۴۰۱
	سطح معنی داری (p)	۰/۰۰۰
تعداد نمونه	۲۶۱	

سطح معنی داری آزمون همبستگی از خطای ۰/۰۵ کمتر است. مقدار و علامت ضریب همبستگی پیرسون بیان می‌دارد که بین داشتن انگیزه‌های معنوی و گرایش به قمه‌زنی رابطه معناداری وجود دارد و با افزایش داشتن انگیزه‌های معنوی، گرایش به قمه‌زنی افزایش می‌یابد.

نتیجه‌گیری

در یک جمع‌بندی خلاصه می‌توان گفت به جز پژوهش ربانی و همکاران (۱۳۸۹) که دارای برخی شباهت‌ها با این تحقیق می‌باشد در سایر پژوهش‌ها به موارد دیگری از مفاهیم و مناسک دینی پرداخته شده که بیشتر از نوع تحقیقات کتابخانه‌ای و اسنادی بوده است.

برخی تفاوت‌های این پژوهش با پژوهش ربانی و همکاران عبارت است از:

۱. تفاوت در موضوع، ۲. تفاوت در جامعه نمونه، ۳. تفاوت در فرضیات و پرسش‌های تحقیق. می‌توان چنین بیان کرد که پژوهش حاضر از این دیدگاه دارای نوآوری است که نتایج آن براساس نظریه‌های: ساخت اجتماعی، کنش متقابل، یادگیری، خرده‌فرهنگی، مبادله و کنترل اجتماعی که به‌عنوان چارچوب نظری انتخاب شدند، بیانگر این است که در شهر خمینی شهر و در بین شهروندان این شهر که اقدام به قمه‌زنی می‌کنند، بین فقدان شناخت صحیح از تعالیم دینی و احکام اسلامی، وجود برخی از گروه‌های مرجع (الگو) در بین قمه‌زن‌ها (روحانیون، تحصیل‌کردگان، رؤسای هیئات، متنفذان محل)، اعتقاد و تعصب به سنت‌های خانوادگی و قومی، سطح سواد، ارتباط با گروه همسالان و داشتن انگیزه‌های معنوی و گرایش به قمه‌زنی رابطه معناداری وجود دارد. لازم به ذکر است که بین پایگاه اجتماعی و گرایش به قمه‌زنی رابطه معناداری وجود ندارد. نگرش شهروندان شهر خمینی شهر که اقدام به قمه‌زنی می‌کنند، به متغیرهای تحقیق در مجموع بیشتر از حد متوسط بوده و به نوعی مذهبی بودن افراطی آنان را متذکر می‌شود. همچنین تأثیرات برپایی مراسم عاشورا و عشق به امام حسین (علیه السلام) و زنده نگه‌داشتن قیام عاشورا در شهر خمینی شهر پررنگ است.

۱. با توجه به نتیجه فرضیه اول پیشنهاد می‌گردد با تقویت و افزایش میزان شناخت صحیح از تعالیم دینی و احکام اسلامی، قمه‌زنی، کنترل و محدود شود و کم‌کم حذف شود.

۲. با توجه به نتیجه فرضیه دوم پیشنهاد می‌گردد با کنترل برخی از گروه‌های مرجع (الگو) در بین قمه‌زن‌ها (روحانیون، تحصیل‌کردگان، رؤسای هیئات، متنفذان محل)، گرایش به قمه‌زنی کاهش یابد؛

۳. با توجه به نتیجه فرضیه سوم پیشنهاد می‌گردد گرایش به قمه‌زنی از طریق خانواده‌ها و اقوام از طریق آگاه‌سازی کنترل و حذف شود؛

۴. با توجه به نتیجه فرضیه چهارم پیشنهاد می‌گردد با تقویت و افزایش میزان سواد قمه‌زن‌ها و اطرافیان، گرایش به قمه‌زنی کاهش یابد؛

۵. با توجه به نتیجه فرضیه پنجم پیشنهاد می‌گردد با تقویت پایگاه اجتماعی شهروندان، گرایش به قمه‌زنی کنترل شود؛

۶. با توجه به نتیجه فرضیه ششم پیشنهاد می‌گردد با کنترل و آگاهی‌سازی در ارتباط با گروه همسالان و فرهنگ‌سازی عمومی در سطح شهر و در بین قمه‌زن‌ها، گرایش به قمه‌زنی کنترل شود و کم‌کم حذف گردد؛

۷. با توجه به نتیجه فرضیه هفتم پیشنهاد می‌گردد با کنترل و آگاهی‌سازی در داشتن انگیزه‌های معنوی در بین قمه‌زن‌ها، گرایش به قمه‌زنی کنترل شود و کم‌کم حذف گردد.

این پژوهش در راستای بررسی علل اجتماعی گرایش برخی از مردم خمینی شهر به قمه‌زنی مورد بررسی و شناخت قرار گرفته است. پژوهش‌های بیشتری لازم است تا ضمن دخالت متغیرهای فرهنگی و روان‌شناختی و جمعیت‌شناختی، جهت‌علی روابط مشخص و پیش‌بینی اثرات براساس تحلیل مسیر کشف گردد. لذا پیشنهاد می‌گردد:

۱. در پژوهش‌های آتی با استفاده از ابزارهای سنجش متفاوتی تحقیق حاضر تکرار شود؛
۲. پژوهشی مشابه در قلمرو مکانی دیگری که اقدام به قمه‌زنی می‌کنند انجام و با نتایج این تحقیق مقایسه شود.

منابع

۱. آزادارمکی، تقی و احمد غیاثوند (۱۳۸۱)، «تحلیل جامعه‌شناختی وضعیت دینداری جوانان با رویکرد بی‌شکلی دین‌ورزی»، پژوهش‌نامه دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه شهید بهشتی، ش ۳۵.
۲. آقاییوسفی، علیرضا و دیگران (۱۳۸۶)، روان‌شناسی عمومی، تهران: دانشگاه پیام نور.
۳. اپتر، دیود و چارلز اندرینی (۱۳۸۷)، «نظریه‌های تکثرگرا و گروه‌های اجتماعی»، ترجمه میرقاسم بنی‌هاشمی، فصلنامه مطالعات راهبردی، ش ۳.
۴. احمدی، ابوالفضل (۱۳۹۴)، «بررسی جامعه‌شناختی رابطه سبک زندگی و هیئت‌های مذهبی»، نشریه مهندسی فرهنگی، ش ۸۳.
۵. احمدی، حبیب‌الله (۱۳۸۴)، جامعه‌شناسی انحرافات، تهران: سمت.
۶. انصاری، ابراهیم و امرالله ابدالی (۱۳۹۰)، «دین و برخی گروه‌های اجتماعی»، فصلنامه علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر، ش ۱۲.
۷. بهار، مه‌ری و ابوالفضل احمدی (۱۳۹۳)، «بررسی جامعه‌شناختی تغییرات کارکردی هیئت‌های مذهبی»، نشریه مهندسی فرهنگی، ش ۸۰.
۸. پارسا، محمد (۱۳۸۳)، زمینه نوین روان‌شناسی، تهران: بعثت.
۹. تنهایی، حسین ابوالحسن (۱۳۷۳)، جامعه‌شناسی در ادیان، انتشارات مهاباد.
۱۰. جیمز، ویلیام (۱۳۶۷)، دین و روان، ترجمه مهدی قاینی، قم: انتشارات دار الفکر.
۱۱. الحیدری، ابراهیم (۱۳۸۱)، تراژدی کربلا، مطالعه جامعه‌شناختی گفتمان شیعه، ترجمه علی-معموری و محمدجواد معموری، قم: دارالکتاب الاسلامی.
۱۲. درس‌لر، دیوید و ویلیام ام ویلیس (۱۳۸۸)، جامعه‌شناسی (بررسی تعامل انسانی)، ترجمه مهرداد هوشمند و غلامرضا رشیدی، تهران: انتشارات اطلاعات.
۱۳. درودی، مسعود، (۱۳۹۴)، «کارکرد سیاسی هیئت‌های مذهبی در ایران (با تأکید بر دوران جمهوری اسلامی)»، فصلنامه ژرفا پژوه، ش ۲-۳.
۱۴. دست پنهان (۱۳۸۷)، واحد پژوهش دفتر فرهنگی فخرالائمه (ع.ج)، قم: فخر الائمه (ع.ج).
۱۵. دوران، ویل (۱۳۷۴)، لذات فلسفه، ترجمه عباس زریاب، تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.

۱۶. ربانی، رسول، هاشمیان‌فر، سیدعلی و محمد گنجی (۱۳۸۹)، «رهیافتی فرهنگی بر پدیده قمه‌زنی در خمینی شهر»، فصلنامه تحقیقات فرهنگی، دوره ۳، ش ۳.
۱۷. رضوان‌پور، میثم (۱۳۹۴)، «بررسی علل جامعه‌شناختی گرایش به قمه‌زنی، مطالعه موردی خمینی شهر»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد دهقان.
۱۸. ریتزر، جورج (۱۳۷۹)، «نظریه‌های جامعه‌شناسی در دوران معاصر»، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: نشر علمی.
۱۹. شولتز، دوان پی و سیدنی، الن (۱۳۸۹)، نظریه‌های شخصیت، ترجمه یحیی سیدمحمدی، تهران.
۲۰. صدیق سروستانی، رحمت‌الله (۱۳۸۶)، آسیب‌شناسی اجتماعی، تهران: آن.
۲۱. صفوی، امان‌الله (۱۳۷۰)، «تنوری انحراف»، مجله رشد، ش ۸.
۲۲. طالبیان، محمدرضا (۱۳۹۰)، «تبیین اعمال مذهبی، مدل نظری و آزمون تجربی»، مجله جامعه‌شناسی ایران، ش ۳.
۲۳. غفاری، غلامرضا و فاطمه نیک‌بین‌صداقتی (۱۳۹۱)، «مشارکت فرهنگی زنان و رفاه خانواده در بین زنان خانه‌دار منطقه ۹ شهر»، تهران: فصلنامه علمی ترویجی جامعه، فرهنگ و رسانه، سال اول، ش ۲.
۲۴. گیدنز، آنتونی (۱۳۷۹)، جامعه‌شناسی، ترجمه منوچهر صبوری، تهران: نی.
۲۵. مسائلی، مهدی (۱۳۸۶)، قمه‌زنی سنت با بدعت، قم: گلین.
۲۶. مشکاتی، محمدرضا و زهراسادات مشکاتی (۱۳۸۱)، «سنجش تأثیر عوامل درونی و بیرونی خانواده بر بزهکاری نوجوانان»، مجله جامعه‌شناسی ایران، دوره ۴، ش ۲.
۲۷. مطهری، مرتضی (۱۳۶۸)، حماسه حسینی، تهران: صدرا.
۲۸. مظاهری، محسن (۱۳۸۹)، رسانه شیعه، تهران: شرکت چاپ و نشر بین‌الملل.
۲۹. همیلتون، ملکلم (۱۳۸۱)، جامعه‌شناسی دین، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: موسسه تبیان.
۳۰. هیک، جان (۱۳۷۵)، دائرةالمعارف دین، ترجمه بهاء‌الدین خرمشاهی (دین‌پژوهی)، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
۳۱. هیوم، رابرت ارنست (۱۸۸۲)، ادیان زنده جهان، ترجمه عبدالرحیم گواهی، با مقدمه محمدتقی جعفری تبریزی، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
۳۲. یوسفیان، جواد، (زمستان ۱۳۶۸)، «نگاهی به مفهوم فرهنگ»، مجله رشد علوم اجتماعی.

33. Fischer, M (1980), *Iran: from Religious Dispute to Revolution*. London. Cambridge.
34. Frerking, K. (1965), Religious Participation of Lutheran Students. *Journal Review of Religious Research*, Vol. 6, No. 3.
35. Mueller, C.; Johnson, W. (1957), *Socioeconomic Status and Religious Participation*. *Journal American Sociological Review*, Vol. 40, No. 6
36. Shoemaker, Donald. J(1990), *Theories of Delinquency* econd Edition, New York: Oxford Iniversity Press.

